MARTINI LANGE

MEDICINAE DOCTORIS CORONA-TRANSYLVANIA

RVDIMENTA

DOCTRINAE

DE

PESTE.

VIENNAE

APVD RVDOLPHVM GRAEFFER.

1784.

9671

EXCELLENTISSIMO

A C

ILLUSTRISSIMO DOMINO

SAMUELI LIBERO BARONI

DE

BRVCKENTHAL,

SAC, CAES. REG. ET APOST. MAI.
ACTVALI INTIMO STATVS
C O N S I L I A R I O,

INSIG. ORD. S. STEPH. REG. APOST.
COMENDATORI,

PER MAGNVM PRINCIPATVM TRAN-
SYLVANIAE PARTESQVE EIDEM
REAPLICAT.
GVBERNATORI REGIO,

E T

EXCELSI REGII GVBERNII
P R A E S I D I &c. &c.

OB

TOT ET TANTA

IN

CAESAREM PATRIAM

ET

ARTEM SALVTIFERAM

MERITA

HVNCCE LIBELLVM

SEQVE SIMVL TOTVM

IN

TESSERAM PIETATIS, ET VENERATIONIS

D. D. D.

humillimus

Author.

PRAEFATIO.

En, lector benevole! rudimenta doctrinæ de peſte methodo ſyſtematica adornata, manca quidem adhuc, omnia tamen primis lineis continentia, quæ de peſtilentia, omiſſis multis fabuloſis præteritis temporibus laudata, jure notari merentur, & ad noſtra uſque tempora ab optimis in arte medica viris annotata ſunt. Occaſionem earum lucubrandarum mihi dedit Patria, ſitusque Patriæ cum affinibus terris turcicis vicinus, in quibus endemiam eſſe peſtem conſtat, adeoque inde per commercia facile in noſtras terras tranſportari poteſt dira hæc lues: quamvis aula noſtra benigniſſima per adornatas continuas excubias ſecundum lineus & quarantænam eæ a finibus noſtris aver-

avertendæ ſtudeat. Etenim hoc ſolo ſæculo quoties in Tranſylvania dira hæc lues, maxima certo vitæ humanæ inimica, graſſata eſt! annotata legitur anno 1708, 1718, 1738, 1756, 1770, quæ vero ultima in primis incunabulis ob optimas ſeparationes locorum peſtilentialium ſat cito extincta eſt. Prima hujus ſæculi peſtis anni nempe 1708 occaſionem dedit medico Tranſylvano Koleſeri libellum conſcribere ſub titulo: Peſtis dacicæ ſcrutinium *1709. Hiſtoriam peſtis 1718, in qua 18088 homines Coronæ mortui ſunt, quondam apud nos Cel. phyſicus academiæque naturæ curioſor ſocius* Albrich *conſcripſit, & in manuſcripto reliquit, ex quo quædam notatu digna dianogſin. morbi ſpectantia excerpſi, & ſparſim in hoc meo libello produxi. Epidemiam anni 1756 deſcripſit Cel. noſter* Chenot *elegantiſſimus de peſte ſcriptor.*

Cum

Cum mihi itaque ex academiis reduci vivendum eſſet in loco, ubi continuus peſtis metus eſt, neceſſarium eſſe duxi, veram mihi de peſte cognitionem, ſaltem theoreticam acquirere. Pervolvi igitur horis a praxi vacuis optimos de peſte ſcriptores, quæque mihi notatu digniora videbantur his pagellis ordine accuratim collegi, peſtem in veras ſuas diſtinctas ſpecies diviſi, quæque vera de remediis adverſus peſtem dici poſſunt, conſcripſi.

Huncce in proprium uſum primo conſcriptum libellum tibi nunc ſiſto lector benevole! ſperans etiam aliis quidquam emolumenti ad acquicendam de peſte accuratiorem cognitionem præſtiturum fore, uti & ad ulterius enucleandam peſtis doctrinam, præſertim naturæ miasmatis peſtilentialis, ſpecificique contra eam remedii, reſpondentis notioni ejus-

dem

dem naturæ veræ; quæ, ut aperte fatear, hucusque ignota medicis manſit, cauſamque coſtituit, quare a peſte correptorum tam pauci evadant.

Gratulabor mihi multum, ſi hocce libello quidquam ad ſalutem proximi contulero, lectorumque deſiderio aliquatenus ſatisfecero.

Dabam Coronæ in Tranſylvania
1783 *die* 22 *Octobris.*

ERRATA.

In Titulo linea 3. *loco* Tranſylvania *lege* Tranſylvani. *In Præfat. pag.* V. *l.* 20. Lineus lineas; & *pag.* VIII. *l.* 3. coſtituit — conſtituit. *pag.* 3. *l.* 2. rit — erit, & *l.* 10. prtrida — putrida. *p.* 4. *l.* 16. 53 — 59; & *l.* 19. *loco* 47. p. 284. *pone* Tom. 54. p. 74. *ibid. l.* 22. *dele* & Tom 54. p. 74. *p.* 11. *lin. penult.* concertratæ — concentratæ. *p.* 13. *l.* 6. ſcyrhum *lege* ſcirrhum. *p.* 16. *l.* 11. mitios — mitior. *p.* 17. *l. ult.* Cnicoinau — Chicoinau. *p.* 19. *l.* 22. viginti quatuor. — viginti. *p.* 20. *l.* 21. de peſte Aleppenſi — the natural hiſtory of Aleppo. *p.* 21. *l.* 24. parolides — parotides. *p.* 30. *l.* 7. dominio — dominii. *p.* 33. *l.* 18. minima fames — minimus fomes. *p.* 39. *l.* 21. *poſt* absque noxa *adde* aliquoties. *p.* 40 *l.* 20. quid — apud. *p.* 41. *l.* 13. tarduis — tardius. *p.* 45. *l.* 14. & 24. Mackenzie — Ruſſel. *p.* 46. *l,* 7. ſponadica — ſporadica. *p.* 50. *l.* 21. hæmorrhargiæ — hæmorrhagiæ. *p.* 52. *l. penult.* atquæ — atque. *p.* 60. *l.* 21. morbilos — morbillos. *p.* 62. *l.* 11. ægro — ægri; & *l.* 13. *poſt* agitantur *adde* & ſubito pereunt. *p.* 68. *l. ult.* oriundis — oriundus. *p.* 70. *l.* 9. ſive — fere; & *l.* 18 §. 6. — §. 13. *p.* 73. *l.* 6. eadem — eodem. *p.* 76. *l.* 1. comminus — cominus. *p.* 77. *l.* 1. cortium — corticem. *p.* 78. *l.* 1. §. 7. — §. 14. *p.* 79. *l.* 13. ſuccuremus — ſuccurramus. *p.* 95. *l.* 1. *dele* eum.

§. I.

Notio Peſtis.

Peſtis eſt ſummus gradus febrium omnium malignarum contagioſarum & epidemicarum cum bubonibus & Carbunculis.

§. II.

Enucleatio characterum, Peſtis notionem ingredientium.

1. Omnem prorſus Peſtem cum *febre* occurrere contendo, Symptomata ejus eſſen-

tialia ex capite de Diagnoſi abunde id evincunt. Naturæ Conamen eſſe dicitur omnis febris, quo impura a puris ſeparet & per conſueta colatoria morboſum ex corpore humano educat, id quod in peſte contingit vel expulſione per ſudores, vel depoſitione per Bubones & Carbunculos, ut plurimum utrisque, *a)* nihilominus ſæpe fere omnes peſte correpti extinguuntur: ſuperat enim ferocia mali tam naturæ, quam Medicamentorum vires, & mortem ita popularem inducit.

Diverſa, major, minor eſt febris pro diverſa miasmatis peſtilentialis volatilitate, tenacitate, copia, benignitate, & malignitate, diſpoſitione ac ſtatu corporis, aere, epidemiis, nec non complicatione cum aliis morbis. Multifaria hinc etiam febris eſt. Si enim miaſma peſtilentiale migret in Corpus forte plethoricum, febris peſtis erit inflammatoria,

a) Ideo peſtis inter exanthematicas febres claſſificatur.

ria ; ſi in corpus cum ſanguine diſſoluto erit putrida ; ſi in debile, aquoſum, irritabile, pallidum, molle, erit nervoſa ; ſi in corpus bile turgens, bilioſa. Complicata erit febris, ſi harum febrium ſpecies aliquæ conjungantur. Complicatis frequentiſſima ex iis eſt peſtis putrida nervoſa, rarius inflammatoria vel bilioſa. Hyeme ſæpius eſt peſtis inflammatoria, æſtate prtrida ; & autumno bilioſa. Hyeme enim miasma peſtilentiale mitius, ſanguis denſior, fibræ corporis ſtrictiores ; æſtate vero volatilius, acrius malignius & Humores a Calore in putredinem plus vergentes.

Duplex vero in peſte occurrit febris, prior ortum ducit a ſtimulo & fermento miaſmatis peſtiléntialis, & finitur ſudore, vel eruptione bubonum ac Carbunculorum : altera febris eſt effectus prioris febris, inflammationis & ſuppurationis bubonum ac Carbunculorum, nec non reſiduæ quantitatis virus peſtilentialis, quæ vel ſolummodo in ſanguine hæret, vel ſimul etiam inflammatio-

nes topicas] ut: capitis, pulmonum, ventriculi &c. cauſat. Succedit nonnunquam etiam peſti tertia febris, vera febris lenta.

Cæterum quoad typum febris peſtilentialis: plerumque eſt continua quotidiana, vel tertiana, rariſſime typum intermittentis ſervat. *a)* dolendum tamen, quod in morbo tam præcipiti, tantisque ſymptomatibus malis ſtipato ſemper febris ordo vix penitus obſervari poſſit.

2. *Peſtem eſſe ſummum gradum febrium omnium malignarum* determinant duratio minor morbi, ut in aliis febribus malignis, vehementia major, lethalitas maxima

---

a) Chenot tractatus de peſte p. 53. Mertens obſerv. Med. de febribus putridis, peſte nonnullisque aliis morbis p. 102. Mackenzie in Philoſoph. tranſact. 47. p. 384. ubi contendit ſub initio morbi ſymptomata ſimilia iis eſſe, quæ paroxismum febris tertianæ commitari ſolent & T. 54. p. 74. in progreſſu morbi vero ſemper verſus veſperam exacerbari.

xima & contagium ſubtiliſſimum, quæ mala ſymptomata in nulla alia febre citius, frequentius, ac violentius, ut in peſte occurrunt. Tanta ſæpius mali ferocia exiſtit, ut intra tres, quatuor dies plurimos enecet; imo in peſte, quæ 1718 in Tranſylvania urbem Coronenſem cum ſuo diſtrictu caſtigavit intra viginti quatuor horas enecatos fuiſſe ægros refert Cl. *Albrich*, & in peſte Moſcovitica 1771 Cel. *Mertens*, altera die Cel. *Chenot* in epidemia Coronenſi anni 1756. *a)* Citius ſæpe moriuntur Homines, quam Medicamenta vim aliquam exercere poſſunt. Vix unum in furore peſtis Moſcoviticæ ex viginti quinque peſte correptis ſanatum eſſe annotavit Cel. *Mertens* & ſuo tempore *Sydenhamus*. *b)*

2. Præprimis materia ſeveræ indagationis digna eſt exiſtentia *Contagii*, & ejus

a) Albrich in manuſcript: Mertens. L. C. p. 101. Chenot. L. C.

b) Sydenh. opera omnia I. C. de peſte. Mertens L. C. p. 109.

ejus modi, a cujus cognitione vera ſalus vel interitus totarum regionum pendet. Id circo a longo jam tempore in utramque partem a doctis viris diſputatum eſt, ita, ut aliqui omne contagium negarent, *a)* alii contra firmiter idem defenderent, diverſos tamen modos contagii proponerent. Poſt multa circa hanc rem arduam inſtituta obſervata evidenter nunc patet exiſtere in peſte verum contagium in alios transferendum per hominem morboſum, vel ſanum miasma peſtiferum exhalantem, vel fomitem, cui ſub tenuiſſimi halitus ſpecie adhæret. In partiali tantum atmosphæra horum corporum continetur contagium, & inde ſub tenuiſſimi halitus ſpecie per vaſa cutis reſorbentia, nares, ſalivam, cibos, inſpirationem corpora humana intrat, & in diſpoſitis peſtem producit. Per liberam minime propagatus, nam ſi in atmosphæra univerſali hæreret morbi cauſa, omnes ejusdem regionis, ſaltem loci incolæ

a) Contagium peſtis negant Chicoineau, Soulier, Verny, & Pye.

læ cujuscunque conditionis indiſcriminatim peſte affici deberent, quod in pluribus morbis epidemicis accidere notum eſt; ſed hoc non contingit, imo omnes, in eadem regione vel urbe viventes, ſi a communicatione qualicunque cum peſtiferis perſonis vel rebus abſtinent, a peſte immunes remanent, quod remedium prophylacticum præter bonum vivendi genus, & fugam in pagos, noſtris adhuc diebus peregrinis chriſtianis in urbibus Turcicis habitantibus peſte furente unicum eſſe ſolet.

Quæſitum porro eſt, quis ille fomes aptus ſit pro recipiendo & propagando miasmate peſtilentiali? non me errare credo, ſi contendam adeſſe tantum res poroſas, & molles; ut veſtes, lanam, telas lineas, præſertim ſaponem expertas, goſſypium, cannabim, chartam, animalium plumas, pilos & pelles; quæ res rurſus pro ſua qualitate externa plus vel minus evadunt contagioſa. Ita goſſypium, pelles, ſericum, lana, panni intimius recipiunt, ac arctius fovent miasma,

quam cannabis, linum, tela linea, coria, papyrus. Eorum vis contagioſa acuitur, ſi calefiant; calore enim miasma peſtilentiale volatilius fit. Ideo res nominatæ facilius inficiunt hominem corpore ſudante vel febricitante, quam humoribus temperatis exiſtentem; ideo hyeme difficilius inficiunt, quam æſtate; ideo homo peſte laborans ſudans alium citius inficit, quam ſi non ſudaret; contagium pariter metuendum tantum a rebus, quæ magis in quotidiano uſu fuere, non vero a talibus, quæ ſolummodo in domicilio ægri aſſervabantur. De multis aliis inanis ſpargitur contagii metus, quamvis non ſolum nonnullis antiquis, verum etiam recentioribus autoribus veroſimile viſum ſit corpora etiam dura, ut corallia, metalla, nummos, ova, panem, gummata, coffeam, triticum, poma, ligna, ceram, ſaccharum, mel, piſces ſalitos, nec non olea, fluidaque omnia peſtis contagium recipere, & eo alios inficere valere. Sic inter alia nuperrima legitur in Collect. Berol. Tom. VI. Obſervatio peſtis communicatæ per corallia

&

& nummos aureos. At ſedula obſervatorum attentio hanc contagii nimis magnam extenſionem facile dilucidabit. Adhærere quidem poſſe miasma peſtilentiale levi ſuperficiei corporum durorum concedo, nihilominus tamen iis peſtis propagari non poteſt, quia ab aere, & ſolis calore facile difflatur, ideoque hæc corpora purificantur. Et pone data occaſione contagium ex certo loco infecto cum coralliis, nummis, & ejusmodi corporibus duris in alium adductum fuiſſe; ergo ibi non ſola exſtitere corallia, adfuerunt etiam res molles, vel homines ipſi, qui contagium transportarunt, ſicuti in epidemia tranſylvanica anni 1770 falſo fama ſpargebatur peſtem per ſola corallia a Militibus in finibus Tranſylvaniæ ex domo infecta aufferta in aliquot pagos Siculicos eſſe translatam, ubi tamen etiam alias res molles abſtulerant, coralliaque ipſa filo, & cingulo linteo annexa fuerant.

Exiſtit vero quartus adhuc contagii modus, nempe per aerem, ſeu vehiculum

effluviis contagioſis refertum. Contingit hoc, ſi atmosphera ægri alium alluat, vel ſi in Domicilio aer incluſus & multis exhalationibus peſtiferorum inquinatus fuerit; imo contendunt *Sydenhamus*, *Swietenius*, *Mertens* aliique fide digni autores *a*) a peſtiferis multis inſepultis aerem liberum peſtiferum, eumque in viciniis locorum, ubi plura cadavera hominum peſte mortuorum inſepulta putreſcunt absque fomite, vel perſonali conſortio contagioſum fieri poſſe: ſed aer contagium non procul defert, & quamprimum eidem libera Communicatio cum atmosphæra conceditur, hæc effluvia diſperſa & diviſa virus ſuum perdunt. *b*)

4.

---

a) Sydenham t. Imo.
Swietenius commentarii in Herman.
Boerhaave Tom. V.
Mertens pag. 114.

b) Ideo in urbe peſte mulctata ſecure in viis & plateis ambulare poſſe compertum eſt, & mihi narratum a fide dignis viris in aleis & an-

4. *Epidemica* dicitur peſtis, quia multos in eadem urbe vel regione quodam tempore invadit; nonnunquam in quibusdam locis adeo ſe extendit peſtis, ita, ut paucæ familiæ ab ea liberæ maneant.

5. *Bubones* ſunt tumores inflammatorii & ſuppuratorii locorum glanduloſorum. Hinc oriuntur in inguine, ſub axillis, pone aures, & ſub maxillis, quorum frequentiſſimi inguinales, dein axillares, rariſſimique pone aures. Prodeunt ſæpe ſine ulla ægritudine ante ingreſ-

anterioribus ædium partibus, ipſis in domiciliis interioribus peſtiferos continentium bene perflatis, nullum adeſſe contagii metum imo experientia multiplici edocti obſervatores contendunt absque noxa domos, ubi ægri jacebant ad diſtans intrare potuiſſe, dummodo novo aere domicilium renovatum fuerit, & ægros vel res infectas non tetigiſſent ipſi: ægrorum enim & rerum infectarum contactus, nec non exhalationes concertratæ tantum inficiunt.

greſſum morbi, interdum cum aliis ſymptomatibus, nonnunquam paulo poſt, & conſtituunt veram peſtis criſin. In peſte Coronenſi anni 1718 erupuere in nonnullis prima vel ſecunda die cum ſudore tanta cum euphoria, ut quarto vel ſeptimo die ægri ſurrexerint e lecto. Quam plurimum tamen ſecundo, vel tertio die prodeunt, raro quarto. Nonnulli, quod frequentiſſimum eſt in nominata epidemia unicum tantum habuere bubonem in inguine, vel ſub axillis, alii in utraque parte inguinum vel axillarum, alii porro in uno eodemque inguine duos, alii denique in toto corpore modo tres, modo quatuor, & rurſus aliqui vel ſolos bubones vel anthracibus conjunctos, ſæpius quoque apparent bubones ſub axillis & inguine ejusdem lateris, rarius in utroque inguine, & rariſſime in utraque axilla. Annotante Cel. Mertens (L. C. p. 104) proditurum fore bubonem indicant glandulæ cujusdam dolor & tumor, qui tandem vario modo creſcit a magnitudine piſi, uſque ad pugni volumen.

Bubo peſtilentialis exortus jam vel abit in gangrænam, vel tranſit in ſuppurationem, qui frequentiſſimus morbi exitus ſalutaris, raro ſeptimo nonoque die plerumque ad 14 — 20 diem contingit, vel quod rarius, mutatur in Scyrhum, quem in ſe ipſo expertus eſt *Chenot.* a) vel Diſcutitur ſubſequente ac concomitante largiſſimo ſudore, *b*) aut alvo vel urina purulenta absque noxa, cum ægri levamine. Nonnunquam cum damno regurgitat ad alias diverſas partes bubo diſcuſſus: in talibus plerumque ſucceſſere ophtalmiæ, tumores colli, peripneumoniæ, phreneſes, Carus, convulſiones, prout nempe retrogreſſa materies hanc illamve partem occupaverit, petechiæ & mors. *c*) Interdum bubo ex uno

---

a) Chenot L. C. pag. 16. Mertens Locô cit. pag. 139.

b) Daver in relatione de peſte Aleppenſi, quæ excuſſa in philoſ. tranſact. vol. 53. p. 39. Albrich L. C. Sudorem illam frequentius in ſtatu ac decremento apud ægros Cel. Daver vidit.

c) Albrich L. C, chenot. p. 78.

uno loco in alium migravit in Epidemia Coronenſi anni 1718, ut ex inguine in axillas ſæpe tertio — ſeptimo, imo decimo quarto die: quod vero malum erat.

6. Carbunculi ſunt furunculi maligni celerrime in gangrænam abeuntes. *a*)

Prægreſſa febre nunc majore, nunc minore plerumque die ſecundo, tertio, vel quarto conſpiciuntur in omnibus partibus muſculoſis. Ut plurimum tamen truncum & artus infeſtant, rariſſime extremum pedem vel manum. Viſi ſunt in Epidemia Coronenſi anni 1718 in vertice capitis, ſuper muſculum temporalem, in facie, cervice, collo, thorace, ſuper ſcrobiculum cordis, ſub umbilico, in infimo ventre, ſuper ſcapulas, in lumbis, clunibus, labiis vulvæ, extremitatibus ac digitis extremis, ut & interne in collo veſicæ urinariæ, imo in bubonibus ipſis, quod annotavit etiam cel. *chenot* & *Mer-*

---

a) Richters Anfangsgründe der Wundarzney-kunſt T. 1. p. 137.

Mertens. Præter loca memorata in mamma & lingua; prope tendinem Achillis, ſub poplitibus & capillata capitis parte eosdem obſervavit cel. chenot (L. C. p. 83.) Sunt vero carbunculi vel ſoli vel cum bubonibus vel petechiis juncti. Nunquam tamen citius bubonibus, ſed ſemper ſerius prodeunt, nonnunquam etiam absque bubonibus. *a)* Ut plurimum tempeſtate fervida Junio, Julio, & Auguſto animadvertuntur, rariores ſunt autumno vergente, Hyeme, & initio veris, ſparſim tamen hic illic videntur. *b)*

Ratione numeri carbunculi in eodem ſubjecto ſunt modo unus, modo plures, in Epidemia Coronenſi anni 1718. in ſudore apparebant ſeptem, in vetula quindecim, in infante viginti quatuor. *Chenot* numeravit in ægro duodecim. Nimia tamen bubonum & carbunculorum copia ſuſpecta ſemper eſt, conſtat enim ob inflammationem, dolorem & ardorem in-

a) Mertens Loco. C. 106.
b) Chenot. L. C. p. 83.

intolerabilem aliquos ex febre ſympto-
matica adhuc interiiſſe.

An pariter Carbunculi vere critici, uti bubones dici poſſint, res altioris quæſtionis eſt. Negant id *Sydenhamus*, *Schreiber* & *Mertens*. a) Contendendo carbunculos & petechias mere ſymptomata eſſe denotantia ſolutionem Humorum putridiſſimam, maximamque acrimoniam, hinc quo frequentius bubones, & rarius carbunculi accedunt, eo mitior peſtis eſt, & periculoſior, quo plures vel majores adſunt carbunculi.

Celerrime tranſeunt in gangrænam, tuncque pars mortua ſeparatur, ut plurimum nono vel decimo quarto die a carne ſana. Manet dein ulcus pro diverſa ratione corporis diverſum in hoc facilius in illo difficilius ſanandum. Notus mihi caſus eſt in cuprario ex Epidemia

a) Sydenham L. C. Schreiber obſervata & cogitata de peſte p. 41. Mertens L. C. p. 110.

mia coronenſi anni 1756, in quo remanſit ſiſtula æterna.

§. 3.

Verum enimvero non omnimodo conſtantes in omni peſte ſunt recenſiti hi notionis characteres, neque ex ipſis formari definitio logica poteſt: contraria enim interdum quædam de hoc vel illo peſtis charactere in hoc vel altero ſubjecto proferri poſſunt, quæ inconſtantia occaſionem ſæpius medicis dedit ad ſummas dimmicationes & diſcrepantias, an præſens morbus vera peſtis ſit vel tantum febris maligna? enarrabo itaque ea ſincere, quæ experientia de ea docuit.

1. Non defuere autores magni certe nominis, qui *absque omni febre* peſtes ſtatuerunt. Sufficit ex iis proferre *Rivinum*, *Diemerbroeckium*, & *chicoinau. a)* Horum

a) *Rivinus* de peſte Lipſienſi 1680. *Diomerbroek* de peſte Neomagenſi 1637. *Cnicoinau*

Horum virorum de peſte optime meritorum aſſertum quod naturalem intertum invenerint pulſum in dubium plane non vocabo: ſed ex pulſu tardiori quomodo concludi poteſt nullam adeſſe febrem? cum ſæpe in febribus putridis malignis etiam pulſus naturalis, imo naturali tardior adſit; an quis hoc præſente pulſu in febribus putridis nomen febris ipſo jure eis quoque denegabit? adde propoſitiones, an recenſiti autores omni ab initio morbi die aliquoties pulſum maxime variantem recte exploraverint, & annon ex unica exploratione ad totum morbi decurſum extenſionem fecerint, dum pulſus e contrario in initio celer erat, dein vero debilis factus fuerit? tertio ipſe *Sydenhamus a)* qui peſtes absque febre etiam ſtatuit; ſuſcipit in talibus ægris rigorem ac horrorem leviuſculum præcediſſe, quomodo ergo vir expertiſſimus ſibi contradicere, & peſtes absque

---

nau relation de la peſte de Marſeille 1720.

a) *Sydenham* opera omnia R. I. pag. 65.

que febre contendere poteſt, cum rigor febris ſit initium? denique conſiderari debet, cum omnis bubo ſit morbi criſis, an criſis absque minima ſaltem perturbatione pulſus, adeoque febre in benigna etiam peſte contingere poſſit? manet igitur ſententia illæſa, in omni peſte adeſſe febrem, in hac magnam, in illa minorem, inque alia leviſſimam ab ægro fere non perceptibilem.

2. Non ſemper adeo *lethalem* eſſe peſtem, uti præcedenti paragrapho annotavi experientia multiplici compertum eſt; nonnunquam enim, præſertim declinante morbo, nec non tempeſtate Hyemali frigida pauci afficiuntur, & pauci moriuntur, vel pauciores ſeriusque, ut in nonnullis malignis putridis interdum accidiſſe notum eſt.

3. Cel. *Mackenzie* ſæpius eo tempore, ex quo ipſe in Oriente commoratus eſt, nempe per viginti quatuor annos, tam *ſporadice* quam *epidemice* graſſatam eſſe peſtem Conſtantinopoli, Smyrnæ & cæt.

typis evulgavit. Ideo contendit etiam peſtem in Europa vehementius graſſari, quam in Turcia. *o)*

4 Absque *contagio* ſeu ex cauſa interna ſenſim evoluta peſtem quoque oriri præſertim in Dominio Turcico, res eſt, quæ nulla demonſtratione eget.

5. Moriuntur ſæpe ægri absque *bubonibus & carbunculis*, ſolummodo cum vel absque etiam *petechiis*, id quod in maximo gradu peſtis contingit, ubi nempe vires naturæ a virulentia peſtilentiali plane oppreſſæ reagere nil poſſunt, adeoque miasma nulla ratione expellere, & ita ſuccumbere debent. *b)* Sciendum tamen etiam eſt, dari bubones extra pestem in aliis febribus malignis, Lue vene-

a) *Mackenzie* in Philoſ. transact. T. 47. p. 384.

b) *Ruſſel* de peſte Aleppenſi, *Chenot.* L. C. *Roſenſtein* tal om peſton p. 6. *Mertens* L. C. pag. 109. & 132.

nerea, Scorbuto. *a*) Non minus carbunculi occurrunt in putridis. *b*) Hinc bubo & carbunculus cum febre ſola non conſtituunt peſtem. Sic etiam parolides in morbillis & ſcarlatina ſæpe ipſe vidi preſente febre nunc majore nunc minore.

§. 4.

Cum itaque conſtantes in omni peſte characteres enumerati non ſint, & ſinguli etiam in aliis morbis inveniantur, ergo officium prudentis Medici erit data

 oc-

a) *Chenot* L. C. pag. *Puppelbaum* differt: de febre maligna Götting. 1743. *Zimmermann* Von der Erfahrung. T. 2. Grant. Beobachtungen über die anſteckende faulichte Fieber. p. 13.

b) *Sauvages* Noſologia T. 1. p. 417, uti & Grant Beobachtungen über die Fieber. p. 528. memorabilem caſum narrat febris malignæ cum carbunculis.

occaſione ex ſymptomatibus collective ſumptis peſtis definitionem componere. Præ aliis vero optimum indicium ejus exhibent bubones & carbunculi cum ſummo infectionis gradu eorum cum quibus commercium eſt.

§. 5.

De cauſa peſtis proxima ſeu miasmate peſtilentiali.

Proximum eſt, ut inquiram, quidquid ſit, quod peſtem producat, ubi hoc contingat, & quomodo? producit peſtem miasma peſtilentiale, miasma ſpecificum uti varioloſum, ſubtiliſſimum & deterrimum omnium miasmatum in rerum natura exiſtentium, natales ſuos ubique locorum habens; modo in aliqua urbe magna populoſa concurrant cauſæ ejus communes. Falſa igitur ſententia quam plurimorum autorum eſt, qua ejus patriam ſolummodo in Ægypto vel Æthyopia, vel alibi quærere & inde ſemper ſolo contagio mediante fomite in noſtras

re-

regiones perducere voluere. Confirmant idem peſtes in Europa absque contagio enatæ, quæ potiſſimum ſuſcitantur, ſi copioſæ urbes diu maxima annonæ penuria, longisque obſidionibus gravibus premantur, præſertim ſi accedat aër humidus calidus. Quoniam vero tantæ calamitates in Europa rariſſime contingunt, ut plurimum in Europa peſtes oriuntur ex fomite infecto ad nos translato ex regionibus Dominii Turcici, in quo quotannis omnes cauſæ peſtis concurrunt. Nec in Dominio Turcico unica ſola urbs dici patria peſtis poteſt. In omni copioſa eiusdem urbe ut Conſtantinopoli, Smyrnæ, Adrianopoli, Alexandriæ &c. ſemper adeſt abundans cauſa, & pabulum mali, & ibi ex proprio ſeminio interno evolvi ſolet, pro diverſitate locorum tantum hic vel illic ſævior vel levior occurrens. *a)* Ita cæteris paribus ſævius graſſatur peſtis in Alexandria in

a) Ideo rarior & mitior eſt peſtis in pagis Turciæ, præſertim in illis qui parum commercii cum aliis habent.

Ægypto, quia hæc urbs magna præter cauſas memorandas multis paludibus circumcincta ſimul eſt, adeoque peſtis virrulentis exhalationibus eorum putridis multum ibi exaltatur; quamobrem nonnulli Alexandriam peſtis patriam apellaverunt. Endemia hinc in terris Turcicis eſſe ſolet peſtis, præſertim ob triſte fatum Mahomedanum.

His præmiſſis iure ſtatui poteſt pestem duplici via oriri; nempe 1. ex cauſa interna ſenſim evoluta, uti vulgo in Turcia & nonnunquam apud nos in longis obſidionibus contingit; vel 2. contagio, ubi nempe hoc venenum varia ſupra indicata ratione ad alios translatum humoribus corporis humani communicatum fermentativo modo febrem incendit, & ita ſingula peſtis ſymptomata producit.

Quid iam in Dominio Turcico anſam det generandi miasmatis peſtilentialis, an ex inundationibus Nili in Ægypto producatur, & ſolum inde in alias regiones Turcicas contagio propagetur, vel aliunde? a longo tempore ab

au-

autoribus quæſitum eſt. Multas ſufficientes ego habeo rationes, ut ponam ejus cauſam in humorum corruptela exorta ex miſerrimo vitæ genere inter plebejos, penuria multa, fame, cibis cacochymicis, & immunditie, accedente climate calido regionum orientalium. Conſentiunt mecum obſervatores, qui in Turcia ad eruendas eius ortus rationes omnem navarunt operam. Inter alias memorabiles obſervationes de peſtis ortu mihi quoque communicavit optimus meus amicus Boruſſus natu Cel. *Renzing* quondam Archiater Principis Tartariæ, qui per multos annos in terris Turcicis Conſtanſtantinopoli, Ægypto, Alexandriæ, Smyrnæ & cæt. medicinam exercuit. Obſervavit ipſe plebejos in toto terrarum orbe ob eſculentorum caritatem, ingentem eorum paupertatem, & egenorum a die in diem miſere victum quærentium copiam nullibi tam miſere vivere quam in Turcia, & inter alia Conſtantinopoli. Solent, ait ipſe porro, multi pauperrimorum in ſocietate in conclavibus anguſtis profundis cellisque humidis ha-

bitare, adeoque exhalationes proprias putridas imbibere rurſus, ſtramine putreſcente cumbere, & olivis ſæpe ſemiputridis, cepa, ovis piſcium rancidis (Caviar ibi dictis) piſcis ſalitis, oleo copioſo & pane aquoſo acido non ſatis cocto nutriri. a) Domicilia interna Turciæ incolarum a nimis frequenti uſu balneorum ſunt ſemper humida; ignem ſolis carbonibus absque fornacibus parant. neque frigeant, ſolent multi nocte vaſa carbonibus accenſis repleta ſupponere ſtragulis, eorumque fumum calidum inhalare, accedit, quod Conſtantinopoli ædes ſint altæ, & plateæ anguſtæ; ſtagnare ergo aër exhalationibus variis repletus in domiciliis ſemper debet, quia vento non diſpelli poteſt, accedunt in Ægypto exhalationes putridæ effuſi Nili, in aliis vero provinciis maris, aërisque frequentes mutationes. Multum quoque damni parere debet Conſtantinopoli portus juxta urbem ſitus, in quem omnia cada-

---

a) Græci et Armenæ potiſſimum amant ova piſcium, Cepam, olea.

davera ſanguinem animalium maſtatorum aliaque fætida iniiciunt urbis incolæ, quæ ibi putreſcunt & ſæpe tempeſtate placida ventis carente magnam urbis partem vehementiſſimo fætore implent quia a nimis parvo rivulo in portum influente non ſatis renovatur portus: adeoque aqua hæterogeneis rebus gravida ſtagnat ibidem & putrida fit.

Accedit, quod aqua omnis potulenta valde vappida, & mala Conſtantinopoli fit. Hinc Conſtantinopolis aliæque urbes præſertim autumno, Hyeme & vere craſſis nebulis mane & veſpere obteguntur. Ex his ennarratis natam humorum corruptionem eo magis promovere debet omiſſio uſus vini, quod Turcæ ex lege, & Græci plurimi ex avaritia & inopia non bibunt, nec non ieiunia anniverſaria Turcarum ex lege per tempus lunare obſervanda, ubi ab oriente uſque ad occaſum ſolis plane nil ori ingerunt.

Ma-

Materia itaque, ex qua in Turcia præparatur miasma pestilentiale potiſſimum humorum corruptionem involvere videtur, quia ex cauſis oritur, quæ humorum degenerationem efficiunt, quia miasma peſtilentiale jam exiſtens a cauſis putredinem producentibus exaltatur; & quia phænomena in peſte occurrentia quam plurimum ſanguinis diſſolutionem indicant, inde plurimæ peſtes ſunt plus, minus putridæ indolis, ideo in Turcia etiam peſtis potiſſimum inter plebejos graſſatur, rarius divitem aggreditur. a)

His rite inter ſe perpenſis miasma peſtilentiale definiri poteſt, quod ſit tenuiſſimum alcali ſanguinis naturalem Craſin

a) Multum quoque favet huic theoriæ autor in libello, qui Yverduni 1779. prodiit ſub titulo, della peſte di Conſtantinopoli del 1778 oſſervazioni ſulla medeſima e riſleſſioni del' autore, et optimus meus amicus. Cel. *Ferro.* Von der Anſteckung der epidemiſchen Krankheit und beſonders der Peſt 1782. Leipzig.

ſin diſſolvens & deſtruens eumque ad phlogoſes & gangrænas peſſimas efficiendas diſponens. Potiſſimum vero in ſyſtema nervoſum vim ſuam exercere videtur; a) demonſtrant idem phænomena in peſte occurentia, qualia ſunt: ſubita virium proſtratio, pulſus ſine inſigni celeritate, imbecillitas, vertigo, temulentia, dolor, anxietates, vomitus materiæ æruginoſæ, deliria, ſtupor, palpitationes cordis, animi deliquia, tremor, urinæ pallor aliaque copioſa ſymptomata nervoſa, quæ certe corruptioni humorum non contribues, potius labefactato influxui ſpirituum vitalium, in primo enim ſaltem impetu nulla humorum corruptio proditur, imo adeſt in nonnullis inflammatoria ſanguinis viſcoſitas.

Hoc miasma jam in corpus illatum in nonnullis prima adhuc die, in aliis ſerius peſtem producit ſecundum diver-

ſam

a) *Mead* de peſte, chicoinau L. C. p. 75 *Pringle.* Von den Krankheiten einer Armee p. 377. *Chenot.* L. C. p. 42.

ſam ſuam volatilitatem, copiam & malignitatem & imprimis corporis diſpoſitionem, non ultra ſeptem vero dies delituiſſe in corpore humano experientia ſuffultus refert Cel. *Chenot a)* hinc tempus, per quod ſecludantur homines in finibus Dominio Turcici ad 15 - 20 dies reſtringi poſſe concludit Cel. *Roſenſtein* Abbrevianda ergo nimis longa quarantæna, quæ noſtris regionibus plus detrimenti hucusque commercio fracto attulit, quam ipſa peſtis. *b)*

Virus peſtilentiale, uti ſilum variolosum activum manet per longum tempus.

---

a) *Chenot* L. C. p. 204. *Roſenſtein* L. C. p. 16.

b) Quapropter non ſatis laudibus efferre poſſum optimi noſtri principis *Joſephi Secundi* nova circa quarantænam in finibus noſtris continuo adornatam anno 1782. publici juris facta Inſtituta; ſecundum quæ hominibus ex regionibus ipſis Turcicis ad

nos

pus. Apud Cel. *Chenot.* Purificationis Miniſter Ciſtam, quæ ſuppellectilem ex fa-

---

nos advenientibus per ſeptem dies in finibus pro purificatione morandum fuit, ex Walachia & Moldavia vero peregrinantibus ſine mora via libera in noſtrum territorium patuit exceptis mercibus, quæ per conſuetum tempus ibi aſſervabantur. Tota Tranſylvania hujus cæſarei mandati publicationis diem pro initio futuræ ſalutis & adipiſcendarum divitiarum, commercio nunc libero facto, jubilans ſalutavit. Nec video ego cur ultra 7 ad 10 dies homines ex dominio Turcico advolantes in Quarantæna 40 dierum aſſervari debeant, quum conſtet 1*mo*. Non ſemper peſtem ex dominio Turcico ad nos venire, 2*do* ipſam peſtem in Valachia & Moldavia nobis vicina quoque ita raram eſſe uti in Tranſylvania; preſentem vero ibi peſtem ſemper ad nos pariter propagari, quamvis per 6 ſeptimanas homines in finibus Tranſylvanii includantur: vidi enim ipſe ſæpe, vidit Chenot, viderunt & multi alii plenariam purificationem rerum infectarum im-

familia peſte extincta reſiduam aliquot menſes recondiderat, horis antemeridianis ape-

---

impoſſibilem eſſe: ergo favente aere, aliisque cauſis prædiſponentibus per ipſam quarantænam peſtis in noſtras terras introduci poteſt. Adde quod paupertas de die in diem in Tranſylvania creſcens noſtras incolas in regiones Turcicas commercii cauſa peregrinari cieat; multi vero pauperrimorum quarantænam adeo longam ſervare non poſſunt, plus enim ibi conſumerent quam itinere nacti ſunt; ideo per tramites occultas cum mercibus in Tranſylvaniam intrare coacti ſunt, ſi vivere volunt. Quarantæna itaque longior peſtem non plus a finibus noſtris arcet breviori; imo probatis præmiſſis contendere poſſum, quod tantum furente peſte progreſſum ejus celeriorem impediat; quia maxima hominum pars preſertim opulentiorum quarantænam ſervat, & regiones noſtras depauperat. Eſt enim Quarantæna continua optimum auxilium pro divitandis ſolis mercatoribus in ſocietate mercantibus, quibus opifex pauper impenſa & tempus longæ quarantænæ timens

aperiens in peſtem incidit, Cl. *Stocker* apud Cel. *Chenot* Budæ integre poſt luem extinctam anno nempe 1714 eandem reſuſcitatam eſſe hac occaſione refert: Mura-

---

timens merces pretio ipſis lubenti dare coactus eſt.

Ex omnibus his præmiſſis demonſtrante id quotidiana experientia liquet res impeſtatas nunquam inficere, niſi cauſæ externæ, aeris nempe mala conſtitutio, fames, ac peculiaris corporum diſpoſitio ſimul adſint. Alias enim Tranſylvania, alias Hungaria continuo a peſte devoraretur plena nimirum ſemper rebus ex Turcia clam allatis, etiam ex urbibus peſte infectis. Ad quid ergo longa quarantæna? ſi enim cauſæ externæ in Regione adſint vel minima fames mox peſtem excitabit nulla mora ſervata, cujus introitum nec vigiliæ denegabunt quidem; ſi vero cauſæ externæ nullæ adſint qualiscumque innocens manebit, uti id quotidiana nos docet obſervatio: adde quod Turcæ omnes febres acutas peſtis nomine appellant & vicinas regiones falſo rumore terrefaciant,

rarius bubonem ſuppurantem gerens linteum pure madidum in muro propriæ domus recondiderat, adaſtoque ligneo cuneo foramen obturaverat; poſt anni ſpatium, dum ſuam domum dealbaret, a vana ſimul & funeſta motus curioſitate cuneum extraxit, paulo poſt obiit totamque ejus familiam peſtis indubiis ſignata indiciis ſucceſſive abſumpſit ſine ulteriori ſequela. Nec non Cel. *Erndtel* caſum adducit: ubi uxor aurigæ culcitras abſtulit, quibus ante annum peſte mortui incubuerant, & peſte correpta eſt. *a*) ſtatuendum vero idem eſt tunc tantum, quando miasma peſtilentiale incluſum, & ab omni aeris aditu orbatum fuerit. Accedente vero aere libero purificantur hæ res, vimque inficiendi amittunt. Hinc illæ tantum merces infectæ ex

---

hinc nuncia de peſte ex Valachia & Turcia ut plurimum falſa ſunt præſertim dum ea ſemper a mercatoribus afferantur qui nullam morbi notitiam habent, boni enim hisce in locis medici vel nulli vel certo rariſſimi ſunt.

a) *Erndtel* Varſavia phyſice illuſtrata p. 171.

ex Turcia ad nos allatæ nobis erunt contagioſæ, quæ bene fuerunt obtectæ, clauſæ, vel quæ infectis pro uſu quotidiano inſervierunt.

Peſte in epidemia coronenſi 1718 bis terve aliqui corripiebantur: *Diemerbroeck & Ruſſel* a) variis obſervationibus cognoverunt eundem morbum aliquoties ægros invaſiſſe; *Mackenzie* b) plures vidit, qui peſte aliquoties tentati fuere & græcum quendam, qui noſocomii cujusdam curam habebat decima quarta vice peſte laborare & tandem ea mori. Famulus *Chenoti* c) ter peſtem expertus eſt. Eademque epidemia peſte mortuus eſt vir 35 annorum intra triduum, qui 1738 feliciter peſtem ſuperaverat. Et

a) *Diemerbroeck* L. C. *Ruſſel* the natural hiſtory of *Aleppo* p. 225.

b) *Mackenzie* philoſoph rranſact. P. L. IV. p. 69.

c) *Chenot* L. C. 49-50.

Cel. *Mertens* narrat. quod in epidemia moſcovitica anni 1771 medicus cum chirurgis peſte aliquoties tentatus, ſudoribus criticis cito ab ea ſit liberatus *a)*. Ex his recenſitis ſatis ſuperque patet ſcopo prophylactico inoculationem a cl. *Weſpremi* nuper rurſus propoſitam nil juvare, imo periculoſam eſſe *b)*.

Magnam intercedere cognationem inter peſtem & variolas jam cognovit *Verny*, *Schreiber* & *Mertens c)*. Utriusque enim morbi cauſa eſt miaſma ſpecificum contagio propagandum, uterque morbus orditur dolore capitis, Dorſi, abdominis, lamborum, vomitu; ſingulis prodeunt proprii tumores, in peſte bubones, in variolis puſtulæ peculiaris & determinatæ

a) *Mertens* L. C. p. 94.

b) *Weſpremi* tentamen de peſte inocculanda. London. 1755.

c) *Verny* Dr. de la peſte p. 286. *Schreiber* L. C. p. 45. *Mertens* L. C.

natæ formæ, quibus egreſſis remittunt priora ſymptomata, & ſi bona ſuppuratio ſuccedit ex utroque morbo ægri evadunt; dein ſolemnes utrique morbo ſunt petechiæ, uno tempore minus, alio plus inficiunt, imo nonnullos plane non tangunt, eademque ratione curantur bini morbi. Junctis his affinitatibus tamen differentia quædam intercedit inter peſtem & variolas. Variolis nempe homo plus ſemel non corripitur, peſte ſæpius, nec adeo periculoſæ ſunt, uti peſtis, febrisquæ in variolis plerumque intenſior eſt, quam in peſte; præterea variolæ in Europa ſunt Endemicæ, certis annis regnant, plus infantes inficiunt: peſtis vero apud nos plerumque ex Turcia translatitia, indeterminato tempore oritur & ſine diſcrimine omnes aggreditur. Denique variolæ plurimæ ſunt inflammatoriæ naturæ, peſtes putridæ.

§. 6.

De cauſis peſtis remotis, nempe contagio, diſpoſitione corporis & aere.

Ut jam miasma peſtilentiale corpus humanum inficere valeat peſte, concurrere debet:

1. Contagium *a)* & præprimis:

2. *Prædiſponens in corpore humano cauſa* ad aſſumendum, & aſſimilandum miaſma peſtilentiale cum humoribus noſtris & ad producendum morbum contagioſum, ſeu ut *Sydenhamus a)* loqui amat;

---

a) Quia apud nos utplurimum peſtis contagio excitatur & propagatur, hinc in hocce libello ſemper de peſte ita agam, quatenus ex contagio ortum habet, reliqua, quæ peſtem ex ſola cauſa interna natam concernunt, facile inde erui poſſunt.

b) *Sydenh. L. C.* p. 64. *Swieten t. v.* p. 152. in Comment.

amat: peſte corripiendus humores habere debet paratos ad afflatum excipiendum refertos. Ideo non omnis homo verſans inter infectionis cauſas afficitur peſte. Sunt annotante Cel. *Chenot* L. C. p. 34. aliisque autoribus, qui diu noctuque inter peſtiferos verſantur, & profecto miasmate inquinantur, ab hoc morbo interdum per hebdomadas & menſes immunes. Videtur in talibus hominibus cauſa prædisponente carentibus hoc miaſma in corpore humano ſine ullo, aut ſaltem perceptibili ſanitatis detrimento aliquamdiu deliteſcere poſſe, cum humoribus innocue circumduci & per tranſpirationem inſenſibilem educi ſenſim, alios enim diſpoſitos hi inficere poſſunt peſte.

Horum aſſertorum multa ſparſim in obſervatoribus exempla legi poſſunt. Ita *Chicoinau* (L. C.) absque noxa peſtifero ſedet ad lectum; apud *Schreiber* (L. C. p. 8.) mulier marito lue peſtis contaminato in eodem lecto per omnem morbi decurſum impune adcubuit: imo

filia ejus cum carbone die morbi quinto obiens maniaca matrem momordit ad pectus, vulnus ſanabatur, & mater manſit ſana. Cel. *Mertens* (L. C. p. 121.) Adfert caſum, ubi mulier cum octo liberis & duabus fæminis in unico domicilio habitavit, omnes, ea & puero ſex menſium exceptis, moriebantur, & per 48 horas inſepultæ in domo manebant, manſit mulier in ea domo, oſcultata eſt mortuos, & tamen peſte infecta non eſt. Ab aliis hominibus patet, eos peſte necatorum veſtes absque noxa induiſſe; quales caſus mihi noti ſunt ex epidemia tranſylvanica anni 1770.

Cel. Daver a) hiſtoriam narrat, ubi nutrix infantis quinque menſium peſte correpta usque ad mortem fere infanti proprio ubera præbuit, qui tamen ipſe contagio affectus non eſt. Idem quid nos obſervavit

a) *Daver* philoſ. transact, vol. 53. p. 39. *Schreiber* L. C. p. 10.

vavit Cl. *Albrich* in epidemia Coronenſi anni 1718. Imo tunc viciſſim infans ſugens peſte corripiebatur, & evaſit, mater vero ſana manſit. Varia etiam exempla Cl. *Daver* puerperarum innotuere, quæ fætus peſte correptos in lucem ediderunt, licet matres ipſæ ab hoc morbo liberæ eſſent.

Diverſa vero rurſus hæc corporis diſpoſitio pro ſingulari corporis conſtitutione manet: in uno ſubjecto major, in altero minor eſt. Ideo iſte citius, tarduis, levius, gravius alius inficitur & necatur. Hinc in diſpoſito cito leve contagium magnum fermentum febrem & mortem promovebit; non diſpoſitus a majori non afficietur, uti ſcintilla facillime magnum excitabit incendium, ſi corpori inflammabili applicata fuerit, e contra vel exinguitur, vel difficilius tardiusque ignem excitabit, ſi minus, vel plane non phlogiſticam rem tetigerit. Egregie pro demonſtratione horum, quæ protuli inſervire poterit memorabilis caſus mi-

hi a Cl. *Renzing* communicatus: cum interpres quondam in aula Turcica Græcus nomine *Caraſa*, qui jam bis peſte laboraverat, data occaſione Conſtantinopoli adiiſſet primum Cæſaris officialem & ex ſingulari indulgentia Turcæ ipſi ad latus ſediſſet, videns mærorem Turcæ interrogavit eum de cauſa, reſpondit Turca, quod ante breviſſimum tempus filia dilectiſſima in gremio ſuo peſte obiiſſet. Timidus græcus ad hoc reſponſum valde perterrefactus ſtuduit brevi diſcedere, domum feſtinavit & domi reverſus ſtatim dejecit a ſuo corpore veſtes externas, famuloque ſuo dedit ad manus. Nihilominus ſanus manſit interpres græcus, hic ſervus vero brevi peſte correptus periit. Apud *Chenot* (L. C. p. 40) quoque ſenex ſeptuagenarius e feneſtra domus infectæ panem accepit, & peſtem: qua die tertio mortuus eſt.

Multum ſane intereſt, accurate ſcire, in quo hæc corporis diſpoſitio conſiſtat?

ſiſtat? Contenderc auſim in corruptione humorum, plerumque ex alimentis pravis & aere calido ſolo, vel calido humido generatam, id quod ſupra de peſte Turcica oſtendi. Hoc ſaltem ab epidemiis in tranſylvania annotatis patet: in plurimis peſtem non tantum anteiiſſe, verum etiam commitaſſe magnam esculentorum caritatem, & annonæ penuriam potiſſimum inter plebejos cum ſole multum ferventc. Ideo explicare poteris, quare pauci divitum & plures pauperes peſte corripiantur, & necentur.

Non parum quoque contribuet *aeris maſſæ occulta quædam craſis*, ſeu textura, ut corpus facilius contagium ſuſcipiat diverſis temporibus. Unde peſtis quandoque lento paſſu procedit, alio tempore furore maximo regiones devaſtat, & ſub aliis circumſtantiis ſilet, vel omnino evaneſcit. Occultum auctoribus eſt, in quo conſiſtat hæc aeris craſis, quam plurimum enim tempeſtas tempore peſtilentiali ſaniſſima fuit absque

mor-

morbis epidemicis aliis *a)*. Pleruwque tamen antecedit vel concurrit cum peſte aer fervidus ſiccus vel calidus humidus.

Epidemica aeris conſtitutio pro diverſa ſua indole contagii vim & efficaciam multum intendere & infringere, imo plane penitus delere absque ulla hominum prudentia & induſtria poteſt; neque unquam hujus morbi daretur finis, ſi anni viciſſitudines aeris mutationes in ejus virus nil imperii exercerent. Profecto niſi aer adeo potens eſſet in propoganda, minuenda, imo delenda peſte ipſa omni fere anno vel ſaltem temporibus epidemicis in Turcia urgentioribus peſte obrui deberent noſtræ regiones Turcicis vicinæ, ob continuum per

---

a) *Albrich* L. C. *Chenot* L. C. *Mertens* L. C. Apparuit etiam nonnullis obſervatoribus plures homines peſte correptos eſſe tempore novilunii, aliis tempore plenilunii.

per tramites occultos cum Turcis commercium, quod tamen non ſemper, imo rarius ſuccedit, uti ex præfatione patet. frigus enervat, calor, nec non aer putridus præſertim nebuloſus calidus humidus auget miasma peſtilentiale; hinc creſcente anno peſtis invaleſcit, ut circa autumnale æquinoctium acme attingat, dein collabeſcit, & brumali frigore evaneſcit *a*). Surgente inquam anno

a) *Sydenham* L. C. p. 63. *Hodges* de peſte londinenſi. Negare auſus eſt hoc *Sydenhami* commentum Cel. *Mackenzie* contendendo peſtem in Turcia ad Junium usque increſcere, Julio & Auguſto ex parte miteſcere, menſe Septembri & Octobri vix obſervari, adeoque quod temperies aeris calida progreſſum peſtis infringat, licet enim in principio æſtus accedentis increſcere videatur, poſt paucos tamen dies remittat. Supra laudatus *Renzing* propria experientia ſuffultus *Mackenzie* obſervata negat, laudat *Sydenhamum* & confirmat ejus obſervationes

anno ſeu inter ver & æſtatem exoritur, rarior alia tempeſtate ingreditur, aut tamen non multum debacchatur.

§. 7.

Diviſio peſtis.

Dicitur peſtis benigna & maligna, epidemica, ſporadica, endemia, translatitia, ſolitaria & complicata. Solitaria plerumque eſt, raro complicatur cum aliis morbis epidemicis ut febribus cahta-

---

nes propriis in Turcia factis. Contendit ipſe quoque peſtem multiplicari æſtate progrediente, & minui frigore accedente. Quia æſtate tranſpiratio major, adeoque reſorptio miasmatis peſtilentialis facilior, dein quia corpus æſtu augente ad humorum diſſolutionem pronius ſit, peſtis adeoque minora impedimenta majoremque diſpoſitionem pro aſſimilatione & fermentatione ſui miasmatis in corpore humano inveniat. Concedit tamen clariſſimus

catharralibus, malignis, lentis & Hecticis, pleuritidibus, peripneumoniis, purpura, variolis, morbillis, lue venerea, eryſipelate, angina, cephalalgia, dyſenteria, ſcorbuto, gonorrhæa, quartana & cæt. divitur etiam a nonnnllis a ſymptomatibus concurrentibus nempe in peſtem cum bubonibus & in illam cum carbunculis vel utrisque.

§. 8.

---

mus amicus peſtem nonnunquam æſtate calidiſſima mitiorem fuiſſe autumno, hyeme, vel vere, quia peſtis ibi eundem typum ſervat, uti variolæ ac febres putridæ epidemicæ apud nos, quæ non ſemper (uti deberent ex principiis) æſtate fervente ſunt periculoſiſſimæ, verum nonnunquam pro diverſa aeris conſtitutione epidemica copioſiores & periculoſiores Hyeme, autumno & vere. Si nempe tempeſtas typum ſuum naturalem non ſervat, ſed æſtatis formam induit idem patet ex decurſu epidemiæ a Cel. *Schreiber* annotatæ L. C. pag. 75.

§. 8.

Decurſus peſtis in genere.

Peſtis non ſolum in variis regionibus, ſed & in una, eademque regione, diverſis temporibus & pro diverſa miasmatis peſtilentialis, qualitate, ægrorum conſtitutione morborum complicatione & pro ſuo initio, progreſſu, ac fine diverſa oſtendit ſymptomata. Interdum eadem manet peſtis ſpecies, quæ fuit in initio. Interdum nunc in aliam mutatur e. g. inflammatoria in putridam vel putridam nervoſam. Quandoque ſub larva aliorum morborum incipir, ut pleuritidis, catharri, anginæ. Hinc præmittam generalem peſtis hiſtoriam ſpeciali. Prodromi communiaque peſtis ſymptomata ſunt: inſolita corporis inertia, gravitas, torpor, laſſitudo, aſpectus triſtis, inedia, lumborum moleſtia, capitis gravedo, hebetudo, obtuſus dolor, vagi cutis ſuccuſſus, phlogoſes, ſomnolentia, febris typum intermittentis vel continuæ ſervans. Poſtque aliquot horas

ras vel diem unum alterumve pruritus & dolores in locis, ubi bubones & carbunculi erupturi ſunt. Nominatorum horum ſymptomatum plura vel pauciora, leviora vel graviora in hoc vel illo ægro obſervantur. Nonnulli enim tam leviter ægrotant, ut hunc morbum vix pro morbo habeant; adeſt levis & brevis horripilatio, calor fere naturalis ſuccedens, pulſus robore & velocitate ad naturalem accedens, laſſitudo exigua, capitis gravitas, ac dolor mitis, mentis non magna hebetudo, ſitis vix ulla; quibus accedit ſecundo - tertio die bubo vel ſudor, interdum totam materiam morbificam circa quartum diem diſſipat, utplurimum tamen circa ſeptimum diem totus morbus cedit.

In graviori morbo ſunt irregulares frigoris & caloris inſultus, inſignis præcordiorum anxietas tam ante, quam poſt eruptionem materiæ malignæ ſemper præſens, nauſea, cardialgia, vomituritiones, imo materiæ bilioſæ vomitus ipſi, dolores capitis, dorſi, lumborum, & artuum,

ſomnus & appetitus deletus; ſummus mæror puſillanimitas ſine cauſa aperta, inſenſibilitas, ſtupiditas, ſubita virium proſtratio, deliria, animi deliquia, carbunculi & bubones copioſiores; ferox & turbidus vultus, oculi rubri, errantes, ſcintillantes; loquella præceps. Pulſus inſigniter varians plerumque celer, debilis, interdum naturalis, lingua valde ſicca, lutea & quaſi pellicea, faucium dolor, cutis ſicca.

Acutiſſima peſtis eſt, ubi horror diu & valde perſeverat, quem nullus magnus calor ſequitur, pulſus inæqualis debilis celer fere vacuus, vertigo, temulentia, vomitus materiæ æruginoſæ, tremor, balbuties ſudores utplurimum in capite & pectore prorumpentes extremitatibus eodem tempore frigentibus, reſpiratio laborioſa, dyſenteriæ, motus convulſivi, petechiæ, hæmorrhargiæ, vibices, anima & ſudor fætens, ſitis vehemens & magnus calor internus ægrum excrucians externis ſignis non patens,

tens, qui multo major eſt, quam febris violantia, tandem plerumque mors.

Plurimum inter primum & quartum morbi diem moriuntur, alii 5-6 die, ad ſeptimum vel undecimum diem productus morbus rarior eſt, nonnulli poſt viceſimum febre lenta pereunt *a*); tumque eorum cadavera celerrime putreſcunt, intumeſcunt & fætent, imo jam in mortis articulo ſubviridi colore inficiuntur.

In nonnullis contingunt in peſte metaſtaſes ad pubem, oculos & ad ſummas manus ac Pedes, ita ut ſphacelo hæ partes conſumantur. Alii evadunt cum remanente oblivione omnium rerum.

§. 9.

Decurſus peſtis ſpeciales.

Hæc de decurſu peſtis generali fuere. Secundum diverſitatem corporum ſingulorum, & conſtitutionem diverſa rurſus

a) *Maekenzie* L. C.

ſus in hoc vel illo ægro ſunt ſymptomata; hinc dividi debet peſtis.

1. In *inflammatoriam*: in hac ſpecie calor magnus, æquabilis, ſitis ingens, cutis ſicca, urina ruſſa, genæ rubentes, delirium ferox, pulſus fortis, ſanguis inflammatorius, bubones inflammati, dolentes, rubri *a*). Judicatur hæc peſtis per bubones in ſuppurationem abeuntes, & curatur antiphlogiſticis nec non venæſectione *b*).

2. In *putridam*, quæ frequentiſſima eſt, in ea animadvertuntur præprimis ſubita

---

a) *Sydenh.* L. C. *Chicoincau* L. C. 1. p. 570. *Chenot* L. C. p. 63. 124. *Mertens* p. 101.

b) An huic peſtis ſpeciei ſcilicet inflammatoriæ bubones ſolummodo proprii vel etiam anthraces? recte quæit Cel. *Selle* in rudimentis pyretologiæ p. 148. Negat anthraces peſti melioris indolis adeſſe, cum ipſi plerumque putredinem bilis atque ſanguinis ſequantur.

ſubita virium proſtratio, calor interdum mordax, pulſui non reſpondens, interdum paucus, tremor manuum, anxietates, pulſus debilis inæqualis, petechiæ, vibices, Hæmorrhargiæ, animi deliquia. bubones & carbunculi nigreſcentes, facillimeque in gangrænam tranſeuntes, anima ſudorque fætens, fæces liquidæ fœtidæ *a*).

Potiſſimum regnat ea, ſi miaſma peſtilentiale valde corroſivum, aer univerſalis putridus & corpus ad putredinem diſpoſitum ſit.

3. In *bilioſam*: eam deſignant ſigna colluviei bilioſæ, ut inſignis oris amaror, nauſea, vomitus bilis, lingua ſordida, arida, hypochondriorum tenſio, diarrhæa bilioſa fœtida.

---

a) *Mackenzie* Philoſoph. transact. P. L. IV. pag. 74. *Chenot* pag. 64.

Oritur plerumque autumno poſt fervidos æſtates, unde bilis acrimoniam contraxit. Sæpe tunc materia peſtis ſe ad inteſtina deponit & diarrhæas cum levamine excitat *a*).

4. In *nervoſam*: in hac peſtis ſpecie maxima nervorum perturbatio invenitur. Calor valde mitis eſt fere ut in ſanis, ſitis nulla aut pauca, pulſus mollis, parvus, celer inæqualis, lingua in initio alba, dein rubra, ultimo nigra, & ſicca. Ægri ſe leviter ægrotare putant, donec ſumma virium proſtratio eos ſubito ruit, calor qui in morbo provectiori tactui plerumque naturalis apparet, interne urens eſt, urinæ crudæ aquoſæ, anxietates, vomitus ærugionoſi, atri, cruenti, vertigo, temulentia, balbuties, tremor, ſtupor, abjectio animi, deliria mitia, animi deliquia, convulſiones, & tandem mors, ſuccedens ſæpe poſt aliquot

a) *Foreſti* opera omnia libri VI. obſervat. 12. *Chenot* p. 63. 146.

quot horas vel dies abſque bubonibus & anthracibus. vid. Cel. *Chiccinau* P. I. pag. 57. 242. 224. 244. *Chenot* p. 66. *Mertens* pag. 42.

§. 10.

Peſtes complicatæ inter ſe.

Harum in præcedenti paragrapho nominatarum peſtis ſpecierum pro diverſitate rerum jungi ſolent in hoc vel illo ſubjecto plures vel pauciores. Præcipuæ tales complicationes ſunt:

1. *Peſtis inflammatorio - bilioſa*, in qua ſunt ſigna colluviei bilioſæ & diatheſeos phlogiſticæ. Vid. *Chenot*. p. 65. 146.

2. *Bilioſo - putrida*, cum colluvie bilioſa & humorum putredine.

3. *Inflammatorio - putrida* cum diatheſi phlogiſtica ſeu inflammatione quadam & diſſolutione ſanguinis.

4. *Bilioſo - nervoſa*, cum colluvie bilioſa & ſymptomatibus nervoſis. Vid. *Chenot.* p. 61. 146. 166.

5. *Nervoſo - putrida*, quæ frequentiſſima & periculoſiſſima. In hac contagium ſimul tam humores quam nervos afficit. Pulſus eſt celer contractus inæqualis, preſſa arteria evaneſcens, ſitis, nauſea, vomitus æruginoſi cruenti vel atri, æſtus interne urens, externe naturalem non ſuperans, ingens cephalalgia, oculi torvi, vagi, lingua initio alba, dein nigra, deliria, hæmorrhargiæ, petechiæ, vibices, bubonum & anthracum eruptio acrius dolentium, nigreſcentium. Facillimeque in gangrænam transeuntium. Vid. *Chicoinau* P. I. pag. 38. 250. 318. *Chenot.* pag. 64.

Apho-

§. II.

Aphoriſmi illuſtrantes peſtis hiſtoriam præcedentibus propoſitam.

1. Dum peſtis novum ſubit locum in omni epidemia in ortu & decurſu non eadem ſiſtitur forma. Nonnunquam enim jam in ortu ſubitam & vehementem excitat ſtragem, remittit dein acutie pro aeris viciſſitudine, viciſſim rurſus exacerbatur & tandem pedetentim evaneſcit, & cum attigerit ſummum gradum ſubito ceſſat.

2. Nonnunquam peſtis ſui juris paucos tantum ferit & ſponte extinguitur; quando nimirum, ut ſupra oſtendi, præſens aeris conſtitutio non favet ejus propagationi.

3. In pagis ex certa hominum quantitate pauciores, quam in urbibus pereunt peſte.

4. Ratio, cur hic facilius, difficilius, levius, gravius alius vel plane non afficiatur peſte, non ita quæri debet in ſingulari differentia miasmatis peſtilentialis corpori applicati, quam potius in circumſtantiis conditionis corporis, in quo tunc temporis homo exiſtit, & præcipue in diverſa corporis diſpoſitione ſeu receptivitate. Id quod in inſitione variolarum dudum expertum eſt.

5. Peſte ſemper plures, totidem vel ſaltem moriuntur, quot evadunt. Hoc ultimum contingit hyeme. Initio peſtis pauci evadunt, circa finem plures ſanantur, quam pereunt: forte ideo, quia peſtis hyeme benignior eſt, pauciores æſtate invadit & plerumque hyeme ceſſat.

6. Hyeme peſtis ſe non tam cito extendit, nec adeo populariter regnat, ut æſtate, habemus tamen etiam exempla peſtium hybernalium copioſarum.

7. Ex determinato infectorum numero utplurimum hyeme & prope hyemem plures ſanantur, quam exeunte vere, tota æſtate & ineunte autumno.

8. Maxima morientium pars ſeptimum diem non attingit. Plurimi abeunt ad patres circa quartum, aliqui circa ſeptimum. Reconvaleſcentes contra diutius ſeptem diebus ut plurimum ægrotant.

9. Rariſſime ſponte ceſſat peſtis æſtate, frequentiſſime hyeme vel maxime initio veris. Omni quidem anni tempore ſuos fines protendere valet. Ita 1713 ſiluit Auguſto & Septembri, in nonnullis locis agri vindobonenſis, item 1736 in epidemia tranſylvanica in oppidulo Tertlau ineunte Octobri, qui ſat calidus fuit, dum ſuburbium Coronenſe multa adhuc funera videbat, peſtis extincta eſt. Obſervatio tamen in Europa docuit, quod ſi vere aut æſtate inceſſerit ibidem ſequente hyeme ceſſat, ſi vero eam autumnus invexerit, longius plerum-

plerumque protendatur, tandem in loco, quem nuper invaſerat, intra ſedecim menſes extingui ſolet.

10. Rariſſima acutiſſimaque peſtis eſt illa, in qua nullum exanthema in corpore nec ante nec poſt mortem percipi poteſt. In iis, qui ante ſextum vel ſexto ipſo die moriuntur ante & poſt mortem animadvertuntur nigræ lenticulares petechiæ ſolæ vel junctæ bubonibus eo minoribus, quo minus temporis duraverit morbus.

11. Dubium mihi videtur, an peſte in aliquo loco furente ſemper abſint alii vulgares morbi, quæ ſententia axioma fuit hucusque peſtis ſcriptoribus. Negat idem etiam Cel. *Mertens* (L. C. pag. 186.) contendendo cum peſte Moſcovitica anni 1771 non tantum morbos ſporadicos, verum quoque epidemicos ut morbilos copioſe occurriſſe. Nec video cur alii epidemici ſileant tempore peſtis, cum in conſtitutione varioloſa occurrant etiam alii vulgares morbi.

Paucio-

Pauciores equidem nonnunquam fuiſſe morbos alios epidemicos vel plane ex toto ſiluiſſe tempore peſtis lubenter concedo, quia in plurimis epidemiis peſtilentialibus tempeſtas fuit optima. Sed extra peſtem etiam ſæpe æſtate nonnunquam, imo æſtate ipſa calidiſſima pauci obſervantur morbi favente tempeſtate; viciſſim alii copioſi morbi cujuscunque generis exiſtunt, quia non ſemper eadem aeris conſtitutio manet. Quomodo ergo inde univerſalem legem formabis?

§. 12.

Prognoſis.

Sequitur, ut de quibusdam prognoſin ſpectantibus verba faciam. In genere huc applicari poſſunt omnia, quæ in febribus malignis quid boni vel mali protendunt.

Differt prognoſis ratione ſubjecti, vehementiæ morbi: qualitatis miasmatis

tis peſtilentialis, loci, tempeſtatis, anni temporibus, complicationis, diſpoſitionis corporis & ætatis. Cum itaque omnibus ægris peſtiferis ſymptomata communia non ſint, inſignis difficultas manet in præſagienda vita & morte, præſertim in morbo tam præcipiti, fallaci ac inſidioſo, qualis peſtis eſt. Interdum enim ab initio morbus ægro vix gravis videtur, brevi tamen infelix ſuccedit mutatio, interdum ægro vix de anxietate præcordiorum conqueruntur vomituque agitantur, interdum triſtia ſe offerunt ſymptomata, ſed brevi poſt ſanitati reſtituitur æger *a*).

In univerſum peſtis junioribus magis, quam ætate provectioribus, fœminis magis quam viris *b*). Cholericis & ſangui-

---

a) *Ruſſel* L. C. p. 229.

b) *Daver* L. C. juniores, fæminæ, ſanguinei, cholerici, robuſti, ideo ætate provectio-

ſanguineis magis quam phlegmaticis *a*) tenuioris conditionis hominibus citius quam bene viventibus funeſta eſſe ſolet. Ægrius etiam cæteris paribus podagrici & hydropici peſte corripiuntur *b*).
Intelli-

vectioribus viris, phlegmaticis, melancholicis, veletudinariis potius peſte afficiuntur, quia ipſi plus tranſpirant & ſeſe magis contagio exponunt adeoque & id facilius ſuſcipere poſſunt. Pauperes quoque magis ditioribus necantur, quia pauperes miſere vivunt & contagio plus expoſiti ſunt, quam divites, qui bene edunt, bibunt & ab aliis ſeparati ſe domi includere poſſunt. Timidi etiam male ſe habent plerumque, quia tranſpiratio in eis minuitur, reſorptum in corpore retinetur. Plus adhuc variare peſtium epidemias diverſas in qualitate ſubjectorum corripiendorum edocent hiſtoriæ a Cel. *Ferro* productæ, L. c. pag. 32.

a) *Chenot* L. C. pag. 43.

a) *Chenot* L. C. p. 47. *Mertens* L. C. phtyſin, ſcabiem, fontanellas, ulcera antiqua,
quarta.

Intelligenda vero priora ſunt in ortu tantum morbi, furente enim peſte ſine diſcrimine ullo omnes aggreditur ea. Moriuntur in furore peſtis fere omnes. Exſpectari a viribus naturæ & medicamentorum aliquid poteſt in mitiori tantum malo.

Judicatur iisdem criſibus peſtis, quæ ſolemnes ſunt febribus acutis malignis in genere, potiſſimum vero ſudore Critico & bubonibus, interdum vomitu, diarrhæis & narium vel hæmorrhoidum fluxu. An vero hæc criſis diebus vulgo criticis dictis & quibus contingat, aliis accuratius determinandum relinquo, hos enim autores aliquos nominaſſe, plurimos vero de iis tacuiſſe lego, in morte præſertim natura nullum

---

quartanam & gonorrhæam vero contra peſtem non munire oſtendunt *Schreiber* L. C. pag. 30. *Chenot* pag. 47 & *Mertens* in ægris cum iisdem morbis peſte extinctis.

lum ſervat typum, moriuntur enim ægri primo-ſexto-ſeptimo ad undecimum diem, alii poſt viceſimum, plurimi tamen ante ſeptimum. Vid. Cel. *Mackenzie.* L. C. *Chenot* L. C. *Mertens* pag. 102.

Bonum morbi exitum ſibi polliceri æger poteſt, qui viribus præditus quartum morbi diem vivit: tutiorem, qui ſeptimum, ſi ſimul in eo adſit levis & æqualis calor, pulſus conſtanter fortis, bubones & carbunculi cum levamine ægri, ceſſatione nauſeæ & anxietatis nec non cum ſudore apparentes.

Veram & perfectam criſin a bubonibus exſpectare licet, ſi cito bubones cum aliis bonis ſignis, cum ſufficientibus ægri viribus & ſine febre magna prorumpunt, ſenſim mole augentur, dolent, rubent, ad ſuppurationem tendunt, aperiuntur, pus bonum fundunt, & reliqua ſymptomata morbi mitiora fiunt. Vulgare hoc poſt ſeptimum diem; nunquam ante ſeptimum diem rumpunt, rupti dein per 4-8 & plures dies pus

fundunt. Valde autem mature cum malis ſignis erumpentes vel cunctanter prodeuntes, non levantes aut cum virium decremento retrocedentes bubones ſunt ſymptomatici & valde mali. Peſſimi item cum febre non magna, mitique viribus proſtratis. Celeriter increſcentes, magni & flaccidi & molles, ſeu nec inflammati nec dolentes bubones ſpem fallacem edunt. Malum, ſi fuſci cinerei, malum etiam ſi buboni carbunculus inſideat *a*).

Bonum dein ſi bubones rupti pus album, craſſum, leve, æquale habent; malum, ſi ichoroſum. Sciendum etiam eſt, parotides non adeo completam criſin perficere ac bubones inguinales vel ſubaxillares.

Car-

a) Non ſemper vero lethale idem fuit in epidemia Coronenſi anni 1718.

Carbunculi principio morbi vel paulo poſt in locis carnoſis apparentes cum febre majore, viribus non valde proſtratis, non ſunt omnino peſſimi: periculoſi vero, qui ab initio vel paulo poſt cum miti febre maliſque ſignis apparent. In manuum pedumque digitis, prope tendinem Achillis, ſub poplitibus, in mammarum peripheria, inque ſpina dorſi exitum portendunt, vel ſi multi erumpant vel bubonum loco in locis glanduloſis proveniant, aut bubonibus inſideant. Tardius prodeuntes etiam mali. Depreſſi & late ſerpentes difficillimi. Calamitoſi etiam, qui in principio, dum erumpunt ſubſident, recurrunt. Leviores ſunt e contra, qui intra duos treſve dies rubra probeque inflammata baſi circumdantur & elevantur.

Quo citius, quo plura, quo graviora conſpiciuntur ſymptomata, qualia vulgarium morborum funeſtos exitus indicant, eo pejus res ægri peſte in-

fecti agitur. Ideo peſtis complicata lethalior ſolitaria.

Ægri, quibus uſque ad quartum diem bubones vel carbunculi non erumpunt nec ſudore levantur, ſimulque magno calore & dolore capitis vexantur, moriuntur cum vel ſine petechiis die tertio-quinto. Abeunt etiam ad patres, quibus quidem provenire bubones & carbunculi, ſomnolentia vero, anxietates aliaque ſymptomata male præcedentia manent vel adhuc augentur iis egreſſis.

Vomitus & alvi fluxus ſine virium decremento, & petechiæ miliares quarto ſeptimoque die apparentes nullum vitæ minantur periculum. Si vero vomitus poſt aliquot dies non ceſſet & perduret, malum eſt; indicat enim inflammationem vel in cerebro vel in ventriculo. Lethalis etiam fluxus alvi ex colliquatione humorum oriundis.

Calor

Calor nimius & mitis uterque malus, pejor ſi ſimul inæqualis, petechiæ latæ nigræ ab initio conſpicuæ lethales; ſerius apparentes vix exitiales, ſi ſub largiſſimo ſudore calido rubicundiores fiant, malum vero, ſi contra. Vibices *a)* plerumque lethales:

Subita & ingens virium proſtratio cum fatuitate & balbutie conjuncta necat, item deliria in principio morbi nata, crebra animi deliquia, ſopores, ſternutationes frequentes, motus tremuli manuum, pedum & linguæ, ſubſultus tendinum, dolor in gutture ſine inflammatione, lingua nigra, tuſſis, reſpiratio laborioſa, dolor in viſceribus quibuscunque præſertim obtuſus & gravativus, ſingultus.

---

a) Fœmina tamen; in cujus corpore fuere bubones carbunculi & vibices convaluit in epidemia Coronenſi. 1718.

Hæmorrhargia narium & Hæmorrhoides initio corpora quædam plethorica levaſſe, interdum obſervatum eſt. Poſt tertium quartum diem vero valde periculoſa, præſertim parca ſtillicidia narium. Item defectiones alvi cruentæ, hæmoptiſis, vomitus cruentus, mictus cruentus, fluxus menſtruus. Gravidæ abortum patiuntur ſive omnes & moriuntur hæmorrhargiis *a)*.

Urinæ ſanorum ſimiles ſæpe lethales, etiamſi nulla alia ſymptomata gravia compareant, turbidæ malæ quidem, at non tam periculoſæ. Pingues, oleoſæ, nigræ, lividæ hypoſtaſin nigram vel lividam habentes plerumque pariter exitiales haberi debent.

§. 6.

Cura prophylactica.

Regno cuidam imminere peſtem, ſuſpiciendum eſt, ſi in vicinis regionibus

---

a) Mertens L. C. p. 144.

bus eadem regnet. In quo periculo noſtræ regiones; quia vicinæ ſemper verſantur propter continuum cum eis commercium vel interdum bellum. Periculum eo magis pertimeſcendum erit, ſi annonæ penuria, aer calidus, ac humidus ſit, & graves febres putridæ epidemicæ in eodem regno decurrant. Avertendæ itaque peſtis ad nos propagationis cauſa ex benigniſſima Principum noſtrorum providentia ob endemium in terris Turcicis morbum continuæ adornatæ ſunt in finibus noſtris excubiæ ſecundum lineas, mercium & hominum exploratio, eorumque reſervatio in ædibus commodis per aliquot tempus, quod Cel. *Roſenſtein* ad 15-20 dies reſtringi vult, experientiam enim provocat, quod non ultra ſeptem dies delituiſſet venenum peſtilentiale in corpore humano *a*).

a) *Kœleſerus* non ultra tres dies idem in corpore deliteſcere aſſerit

Merces aeri exponuntur, & ita dein quantum licet purificatæ (nam ex toto impoſſibile eſt, uti etiam *Chenot* docet) infectæ & non infectæ ad nos & alias regiones transferuntur. Nihilominus per vias occultas Walachi peſtem in noſtras terras ex regionibus Turcicis ſæpe attuliſſe conſtat, cujus jam ſupra in præfatione mentionem feci.

Intraſſe ipſam peſtem in regiones noſtras cogitandum eſt, ſi in aliquo loco inter easdem ædes multi, ſubito morbo corripiantur, plures pereant, & quidem plerique ante finem diei quarti, alii quoque, qui ægros adierint, afficiantur; præſertim ſi bubones & carbunculi prorumpant. Cognitis his diſtinctis peſtis characteribus, ſiquis tamen adhuc de peſtis præſentia dubitare vellet, ſuadent autores, ut malefici apud infectos domicilio per aliquod tempus includantur, eorumque veſtibus involvantur, contagium non diu manebit occultum in ipſis.

De

De exiſtentia peſtis certis nunc factis ut ſiſtatur ulterior propagatio, omnis opera navanda eſt. Hinc ſanis ditioribus ſuadeatur fuga in alias regiones, pagos, bona; ea enim optima prophylaxis. Inter reliquos in eadem loco manſuros omne commercium cum loco infecto, ſeu urbs, ſeu pagus fuerit, præſertim cum domiciliis infectis tollatur; non minus etiam cum ſuſpectis evitetur: hinc.

1. Infecti & ſuſpecti transportentur in noſomia, non vero ampla, ſed ex ſingulis contabernaculis exſtructa *a)*. Suſpecti utantur diaphoreticis, ſero lactis vinoſo & balneis, & ſi per ſeptem dies ſani

a) Bene perpendendum vero etiam eſt noſocomia ab altera parte multum damni parere. Timor enim noſocomii, abſentia ab amicis, crudelis tractatio, aer putridus noſocomiorum, cura manca plurimos necare ibi debent, qui domi ſanari potuiſſent.

ſani manſerint, induant veſtes mundatas, & abeant ex noſocomio. Reconvaleſcentes a peſte itidem aceto abluendi, novisque veſtibus veſtiendi, antequam inter ſanos exeant. Infectorum res infectæ purificentur aere libero, igne, ſuffitu, ſulphure, & lotione cum aqua & aceto; domicilia eorum itidem. Non manibus vero apprehendere res infectas ſuadet ſervis Cel. *Mertens* ſed forcipibus, quia alias ipſi facile ita inſici poſſent.

2. Mundities publica & privata cum renovatione aeris in domibus recommendetur, terrores panici ſuprimmantur, cadavera absque rumore nocte ſepeliantur, & annonæ penuriæ præcaveatur; ſeparationes enim locorum peſtilentialium manente penuria plus peſtem augent, quam minuunt, ipſæ enim impedito commercio paupertatem augent, & ex ea graves morbi putridi ſuccedunt.

3. Cæterum omnes conventus publici tollantur, & unusquisque ſe inclu-

dat

dat domiciliis ſuis. Ergo immediatum contactum inter ſanos & ægros evitet omnis homo.

4. Medici, clerici, iique qui ægros adire debent, eos ne adeant ante jentaculum, nec ſudantes. Suadet priori ſcopo Cel. *Roſenſtein* panem biſcoctum aceto vini intinctum vel panem butyro obductum ruta commixto. Nec inutile mihi videtur conſilium nonnullorum autorum, quo recommendant ſuper veſtes pallium ex tela piceata factum aceto ſæpius abluendum, ſimilesque chirothecas & ocreas. Præterea induſia ſapone lavari non debent, ſed aceti vapore madefieri, & veſtes ſulphuris fumo in aere libero ſubinde imbuere. Sanus manſit chirurgus in epidemia Coronenſi anni 1718, qui maſticavit radicem zedoariæ & fumavit veſtes ſæpe ſulphure. Denique commercium cum ægris quantum licet, evitent medici, hinc ſi conveniendus æger eſt, non nimis prope ad illum accedat, nec faciem illi admoveat,

reti-

retinendus vero eſt ſpiritus, ſi comminus eum inveſtigare opus eſt, & mox poſtea acetum olfaciendum vel panis vel ſpongia aceto madefacta ante os ſervandus. Salivam ne deglutiant & domi reverſi ne ingerant quid, antequam os pauxillo aceti colluerint.

5. *An* remedium prophylacticum adverſus peſtis contagium in rerum natura exiſtat a longo jam tempore quæſitum eſt. Poſt multas factas obſervationes jam aperte patet nos eo adhuc carere. Et quæſo quomodo invenies ſpecificum adverſus peſtem cuique conveniens, cum ſtatus corporis adeo diverſus in omnibus ſit, ut idem remedium omnibus applicatum plane non conveniat, imo nocere debeat. Patet hinc quam nociva ab omni ævo laudata alexipharmaca quam plurimis hominibus fuerint. Unicus cortex peruvianus acetum & ſuccus citri mihi remedia eſſe videntur, a quibus in plurimis hominibus plurimum exſpectari poterit. Mecum conſentiunt de eo optimi medici: præter alios *Ruſſel*

ex-

extracti vel infuſi aquoſi forma cortium peruvianum utilem ſentit, & nuper eum ſuadet Cel. *Cullen a*) cum camphora. Cum enim peſtis ſymptomata humorum putredinem & nervorum perturbationem ut plurimum involvant, huic corporis ſtatui ipſum obviam ire, morbumque leviorem facere, ſeu corpus aliquomodo munire ad non vel minus ſuſcipiendum contagium poterit.

Optimum cæterum prophylacticum eſt fiducia animique conſtantia, res domi non anguſta, vita ſobria, mundities, victus temperans acidulus, modicus vini uſus, corpus ſanum, etſi impurum, ejus emendatio pro ſingulari ſuo ſtatu vitioſo quantum licet, maſticatoria, & fumus tabaci.

§. 14.

---

a) *Ruſſel* L. C. *Cullen* Anfangsgründe der praktiſchen Arzneywiſſenſchaft. t. 2. p. 25.

§. 7.

Cura Peſtis radicalis.

Ex iis, quæ in paragrapho præcedenti dicta ſunt jam facile patebit, quid de medicina ſpecifica præſente ipſa peſte, quæ miasma in corpus humanum receptum vi quadam peculiari iners reddere vel deſtruere valeat, vere ſentiendum, & an vere quædam talis laudanda fuerit? ingenue fateri debeo, me neſcire ullam, nec empiricam nec methodicam. Indocti analogon ſpecificum ut cortex peruvianus in febribus eſt, invenire non potuerunt, & docti non valuere ex principiis medicis eruere medicamentum, quod corruptionem Humorum incipientem tam cito avertere & natam emendare valeret, uti miasma peſtilentiale eandem corpori humano inducit. Neſcio an in eo lateat cauſa lethalitatis tantæ peſtis, quod hucusque medici peſtiferis aſſiſtentes nimis timidi & nimis parci in medicamentorum doſibus fuere, vel quia in materia medica hodi-

hodierna nullum adhuc medicamentum ſatis actuoſum contra hoſtem adeo præcipitem cognitum eſt. Contra variolas nullum exſtat adhuc ſpecificum, cum tamen morbus minus periculoſus & miasma varioloſum minus ſubtile ſit peſtilentiali, quæ pauca ſpes refulget ergo pro ſpecifico antipeſtilentiali?

Deficiente itaque ſpecifico ſecundum analogiam ſtatum corporis, & ſymptomata uti in variolis aggredi peſtem debemus; attendendo ad molimina naturæ, ut ea non turbemus, ſed ſuccuremus, ut quanto citius expellatur contagium ex corpore, quod fit in peſte vel plenaria expulſione per ſudores, vel depoſitione per bubones & carbunculos, ſimulque ſudore, id efficies, ſi vires nimis intenſæ erunt (quod vero raro fit) eas ſolvendo, ſi vero debilitatæ ex diſſolutione ſanguinis putrida, vel ex ſtatu laxo aquoſo eas erigendo roborantibus antiſepticis nervinis (quæ quidem indicatio frequentiſſima), ſi bilis turgens corpus turbet, eam ejiciendo. De ſingulis his

pe-

peſtis ſpeciebus earumque cura fuſius quædam dicam; adeoque.

I. *De cura peſtis inflammatoriæ.*

Multum inter optimos autores diſputatum eſt, an in peſte ſecari poſſit & debeat vena? Occurrunt exempla non pauca ſalubriter initio miſſi ſanguinis. Viciſſim autem non deſunt multa infelicia exempla. Hinc accurate determinandum erit, in quo caſu tuto ſuſcipi venæſectio poſſit. Hoc jam aperte patet peſtilentiæ ſolæ cauſa venam non eſſe mittendam, ſed tantum præſente plethora, ne nimius Humorum motus miasmatis excretionem abſceſſuum maturationem impediat. Quare in plethorico Corpore, ubi febris major eſt malignitate, initio morbi, ante tumorum eruptionem, & præſertim ſi diæta æſtuoſa præceſſerit, æger ætatis vegetæ ſit, ubi pulſus plenus, tenſus, fortis, dolor acutus capitis, ſi æger ab initio ſtatim in ſoporem incidat, deliret, reſpirationem difficilem pleuritici vel peripneumonici aliquid

habeat,

habeat, metusque adſit futuræ pleuritidis, ſanguinem omnino mittere vel ſaltem ſcarificare licebit *a*). In genere ſub iisdem conditionibus ſanguis mitti poteſt in peſte, uti in altero ſtadio febrium putridarum regulæ traduntur.

Abſente plethora & in progreſſu morbi inprimis poſt quamlibet materiæ malignæ eruptionem æque perniciosa eſt venæſectio, ac alvi evacuatio *b*).

Ingens poſt venæ ſectionem remedium eſt emeticum ex ipecacuanha initio morbi exhibitum, ſi æger facile vomat, vires habeat, vel, ut ſæpe ſit, ſi inter prandium cænamque peſtilentiæ prodromos ſentiat, adlatumque forte a quodam halans contagium cum cibo vel ſalvia deglutiverit, vomitibus ſe pro-

---

a) *Sydenh.* L. C. pag. 75. *Chenot.* pag. 129. *Mertens* pag. 137.

b) *Mackenzie* L. C.

prodens *a*). Annotavit Cl. *Albrich* memorabiles caſus ex epidemia Coronenſi anni 1718, in quibus poſt emetica ſtatim propinata, & poſtea data levia ſudorifera morbus initio ſupprimebatur & plenaria curatio ſuccedebat. Emetico hærens in ventriculo contagium eliminare & tranſpirationem promovere, atque reſidui quantitatem aliquam ejicere poſſumus, adeoque ſi non penitus ſuſflaminant peſtem incipientem emetica, eam tamen minuunt, levantque. Inde *Diemerbroeck* annotavit eos, qui initio vomuiſſent ſponte, mitius tuliſſe morbum, & quosdam bubonibus & carbunculis caruiſſe. Autor epiſtolæ apud Cel. *Ferro* Conſtantinopoli emetico quoque initio morbi exhibito ſubito morbo finem factum eſſe refert.

Re-

---

a) *Mead.* de peſte. *Schreiber.* L. C. *Mertens* pag. 136. *Ferro* L. C. pag. 77.

Reliqua materiæ contagioſæ pars in ſanguine exiſtens quanto citius expelli ſtudeatur ſudore leni in lecto, non tincturis & eſſentiis bezoardicis, verum iis, quæ diluunt & materiam ſudori aptam præſtant; & ſimul ob conjunctum acidum corporis putredinem inhibent. Talia ſunt: decoctum Hordei, florum ſambuci, ſcabioſæ cum aceto & melle, ſucco citri: cremore tartari, roob ſambuci, nitro, antimonio diaphoretico, camphora, ſero lactis.

2. *Medela peſtis bilioſæ.*

Præcipua in hac remedia ſunt evacuantia & diaphoretica, interdum dein antiſeptica roborantia.

Evacuantium claſſem abſolvunt emetica purgantia & clyſmata. Conveniunt emetica initio morbi, ſeu die prima data tam, ut ſupra dixi, ad venenum peſtilentiae ex ventriculo ejiciendum, quam ad materiam bilioſam turgentem eliminandam. Si vero nec ple-

nitudo ventriculi nec ſuſpicio deglutiti contagii ſeu cum cibo, ſeu cum ſaliva in clauſo præſertim conclavi, ubi æger alius peſtiferus decumbit, imo inflammatio ventriculi, vel alius viſceris adſit, nec non in progreſſu morbi prudenter abſtinebis ab emetico.

Ab alvum ducentibus etiam remediis ſerio diſſuadent Autores optimi, atque a leniſſimus lethales diarrhæas cum animi deliquiis ſe obſervaſſe memorant, interim ubi plenitudo ventriculi, diuturna alvi obſtructio, murmurationes ventris, meteorismus, dolores in lumbis ſaburraque inteſtinorum adeſt, clyſmatum uſui locum adeſſe quis prudens Medicus negabit?

Evacuata primarum viarum ſaburra de promovenda tranſpiratione remediis in paragrapho præcedenti laudatis cogitandnm eſt, ſique dein vires frangantur, vel fractæ jam ſint, eæ ſunt erigendæ nervinis roborantibus, ſine mora præſcriptis ſimul.

3.

3. *Curatio peſtis putridæ.*

Cum in peſtilentiis putridis adſit diſſolutio ſanguinis putrida, viriumque languor, ergo removenda ſunt omnia debilitantia, ut venæſectiones, purgantia, & præter emetica ſolummodo ordinanda talia, quæ putredini reſiſtunt, debilitatem tolunt, & roberante excitante, calefaciente & ſtimulante vi gaudent. Talia ſunt cortex peruvianus *a*). Camphora, ſpiritus vitrioli, ſuccus citri, acetum, flores arnicæ, rad. arnicæ, valerianæ, alumen, terra japonica, folia rutæ, ſcordii, cortices aurantiorum; radix ſerpentariæ virginianæ, Angelicæ, contrajervæ, Myrrha, flores chamomillæ, acetum rutæ, florum Calendulæ, roſarum, camphoratum, bezoardicum mynſichti, prophylacticum, vinum & veſicantia.

a) *Mackenzie* L. C. *Mertens* pag. 130. *Chenot.* L. C. aliqui jam bono cum ſucceſſu eodem in peſte uſi ſunt.

Pro præcipuis morbi ſymptomatibus tollendis vel leniendis præcipua rurſus adhibenda ſunt remedia. Ita ſi æger deliret cum pulſu forti & oculis rubicundis, ſcarifica Nucham vel applica capiti Hirudines, & pedibus ſinapismos, præſcribendo ſimul acida, corticem peruvianum & camphoram cum Nitro. Si vero cum pulſu debili deliret & facie pallida, applica veſſicantia & interne da corticem peruvianum. Moſchum, vinum, camphoram. Eadem remedia oppones comati.

Egregie conveniunt contra ſyncopem ſitus horizontalis, vinum & roborantia, nec non ad nares acetum vel ſpirituoſa.

Contra ſubſultus tendinum, tremores, convulſiones Moſchus, camphora, ſpiritus C. C., veſicantia, contra vermes valerianæ ſylv. radix.

Vo-

Vomitus ex ſaburra primarum viarum curatur Ipecacuanha: ea abſente, ſi nulla viſcerum inflammatio adſit, theriaca cum aceto & camphora.

Anxietates levabis, ſi ex ſaburra primarum viarum emetico, ſi ab ataxia, ſtimulantibus, ſi ex animi pathematibus paregoricis, ſi ex plethora venæſectione.

Ardor ſtomachi ſi ex bile oriundus poſcit emeticum, ſi ex inflammatione antiphlogiſtica, ſi a veneno peſtilentiali, cardiaca nervina.

Hæmorrhargiæ ſunt ſiſtendæ alumine, terra japonica, vino rubro, cortice peruviano, ſpiritu vitrioli.

Sudores exceſſivi poſcunt regimen temperatum, corticem peruv. ſpirit. vitrioli, alumen, ſalviam, vinum rubrum.

Diarrheæ ſi moderatæ levantes ſibi relinquendæ; ſi colliquativæ ſiſtendæ ſpirit. vitrioli, rad. arnicæ, caſcarilla, cort. peruv. ſimaruba, terra japonica, elect. diaſcordii. Gangræna in aliqua parte oriens curatur methodo chirurgica, & ſcabies reconvaleſcentes vel etiam reſtitutos a peſte infeſtans, alvum laxantibus remediis.

4 *Methodus medendæ peſtis nervoſæ.*

In periculoſa hac peſtis ſpecie attentio potiſſimum ad nervorum perturbationem eſt dirigenda: præſcribenda remedia quæ vi nervina ſedante gaudent, ut moſchus, camphora, rad. valerianæ ſylv. mixtura ſimplex, liquor C. C. ſuc. ſpiritus C. C. cum aceto vel ſpirit. vitrioli ſaturatus, elixir vitrioli, vinum, flores chamomillæ, crocus, cortices aurantiorum, herba menthæ, meliſſæ, tincturæ bezoardicæ, & præprimis tinctura alexipharmaca Huxhami, nec non veſicantia.

Cæ-

Cæterum removeantur omnia, quæ nervis inimica ſunt, ut venæſectio, purgantia. Non ſpernendum vero hic pariter emeticum in caſibus ſupra laudatis.

5. *Cura peſtium complicatarum.*

Ex antecedentibus patet nonnunquam harum nominatarum peſtis ſpecierum concurrere aliquas in eodem ſubjecto, peſtesque conſtituere complicatas: complicata in eis pariter medela eſſe debet, quæ vero facile ex antedictis erui poterit. Peſtis itaque.

a) *Inflammatorio-bilioſa* curatur emeticis & antiſepticis.

b) *Bilioſo-putrida* ſanatur emeticis & antiſepticis.

c) *Inflammatorio-putrida* temperantibus cum antiſepticis.

d) *Bilioſo-nervoſa* emeticis & nervinis.

e) Nervoſo-putrida antiſepticis & nervinis.

Si peſtis complicata fuerit cum alio morbo e. g. febrili, reſpiciendum eſt ad febris genium, remediaque ei adaptata præſcribenda ſunt, uti ex præcedentibus elucebit. Si vero morbus conjunctus non febrilis, tunc ad ſolam peſtem reſpiciendum, & ea ſublata de ſanando eo tantum cogitandum erit.

§. 15.

Therapia bubonum & carbunculorum.

Super eſt, ut addam quædam de bubonum & carbunculorum therapia. Ex iis quæ in præcedentibus de criſi per bubones dixi facile elucebit ejus medela: promotio nempe ſuppurationis in iisdem. Hic attigitur ſcopus cataplasmate ex ſpeciebus emollientibus, ſi multum inflammati fuerint bubones; ſi vero parum dolorifici & inflammati, metusque adſit retroceſſionis, figi & inflammari debent

bent ſpeciebus emollientibus, additis cepis aſſatis, fermento panis, unguento digeſtivo, gummi ammoniaco aceto ſoluto, empl. Diachylo compoſito, unguento baſiliconis, vel etiam cantharidibus, non omiſſis pariter internis ſudoriferis nervinis. Bene dein ſuppurati, ſi ſponte non rumpantur, aperiantur cultro, & ſanentur lege artis.

Carbunculorum medela eſt, ut emolliantur, aperiantur, ſeparentur a reliqua parte ſana, & ſphacelus præcaveatur. Id optime peragitur cataplasmate ex ſpeciebus emollientibus cum antiſepticis, ut ſeminibus lini, floribus chamomillæ, mica panis, pulvere cort. peruv. & aceto. Addere iis vero ſimul poteris fermentum panis, theriacam, cepam, ſi carbunculus flaccidus, minimeque dolorificus fuerit. Aperto carbunculo applica cort. peruv. myrrham, camphoram, & ſana ſecundum chirurgiæ regulas.

§. 16.

§. 16.

De diæta in peſte.

Regimen in peſte eſſe debet idem, ac in febribus putridis. In genere recommendanda inprimis ſunt acida, animi tranquilitas, vita ſobria, levis exercitatio corporis, mundities, aer liber purus, cubiculorum aeris frequens renovatio vapore aceti camphorati, fumo baccarum juniperi, pulveris pyrii, ſulphuris. Vitanda e contrario omnia cruda, lardum, caro ſuilla, anguillæ, caro ſalita & fumo indurata, allium, cepa, abuſus ſpiritus vini *a*), frigus, calor, libido, animi commotiones fortiores, terror & ira-

---

a) Crediderunt nonnulli ſe ſpiritu vini tanquam antiſeptico fortiſſimo præmunire poſſe contra peſtis contagium. Verum ea tamen multi mortui ſunt obſervante Cel. *Schreiber*, cum enim ſanguinem inflammat ſpiritus vini, augere in plurimis effectus miaſmatis peſtilentialis debet.

ira: periculoſior enim peſtis poſt iram ingentem & terrorem exorta.

Debilibus & reconvaleſcentibus multum levaminis adfert vinum aqua temperatum.

§. 17.

Monita practica.

1. Stimulantia præſervative ſumpta peſtem potius accerſunt, quam arcent; Nam in quamplurimis ſubjectis præſertim ſanguineis & cholericis ſanis inflammare ſanguinem, & inde alios morbos generare ſolent.

2. Cum adeo neceſſaria criſis in peſte ſit levis ſudor, omni opera promovendus ille eſt. Nocent vero tincturæ & eſſentiæ bezoardicæ, ſalia volatilia, & olea ætherea ab omni ævo in hunc ſcopum laudata, quia non cuivis corporis conſtitutioni adaptæ ſunt, & ſi quem ſervarunt, non ſuo auxilio, ſed ægri ipſius robo-

robore ſervarunt. Hinc in epidemia Coronenſi anni 1718 aperte fatetur Cel. *Albrich* plures cum, quam ſine medicina eſſe mortuos. Exulenda igitur ſunt in peſte plurima alexipharmaca, nimio enim ſudore totum corpus plus inflammatur, natura turbatur, debilitatur, bubones annotante *Sydenhamo* a) ſæpe retropelluntur, cum conſequente morte. Et multi præſertim calidioris temperamenti juvenes conficiuntur cum phrenitide & petechis b). Nocet etiam opium tam ut remedium prophylacticum, quam curativum, opium enim inflammat & gangrænam promovet c).

3 Cave buboni diſcutientia applicare, conducunt potius ſola emollientia. Emollitus is, ſi non ſponte rumpat, potius

---

a) *Sydenham* L. C. pag. 70.

b) *Chenot* L. C pag. 96.

c) *Fre lles* de uſu opii pag. 156.

tius inciſione eum aperiatur, quam corrodentibus, quia corrodentia ſæpe quid gangrænoſi effecere. Ante perfectam maturationem vero ne aperias ipſum, ſæpe enim alias fiſtuloſus redditus eſt.

4. Anonæ penuriæ quantum licet præveniendum eſt tempore peſtis, nam ex concurſu morborum ex fame natorum cum peſte non ſolum morbus periculoſior ſuccedit, verum etiam corpora humana ad ſuſcipiendum miaſma peſtilentiale proniora facit alimentorum defectus.

5. Quia ex præcedentibus abunde patet, quod ſingularis corporis uniuscujuscunque individuorum ſingulorum præſertim inter divites quia etiam divites non ſemper habentbonos humores, diſpoſitio, aerisque craſis ex toto perſpecta nobis ſemper non ſit, miaſma peſtilentiale pariter diverſis circumſtantiis & modis diverſum in inficienda & propaganda peſte appareat, nec non incerti ſemper maneamus, an nonnunquam quædam ad nos ex Turcia adlatæ merces infectæ aere ſatis purifica-

tæ,

tæ, vel quia fortiter incluſæ vere contagioſæ exiſtant; ſemper præcautio quædam ratione hominum vel rerum ex infectis locis ad nos advenientium præprimis temporibus urgentioribus peſtilentialibus ſervanda erit, e contra reformidanda etiam minis longa quarantæna.

EX TYPOGRAPHIA BAVMEISTERIANA.